

jaargang 38 - prijs € 5,50 - november 2007

7

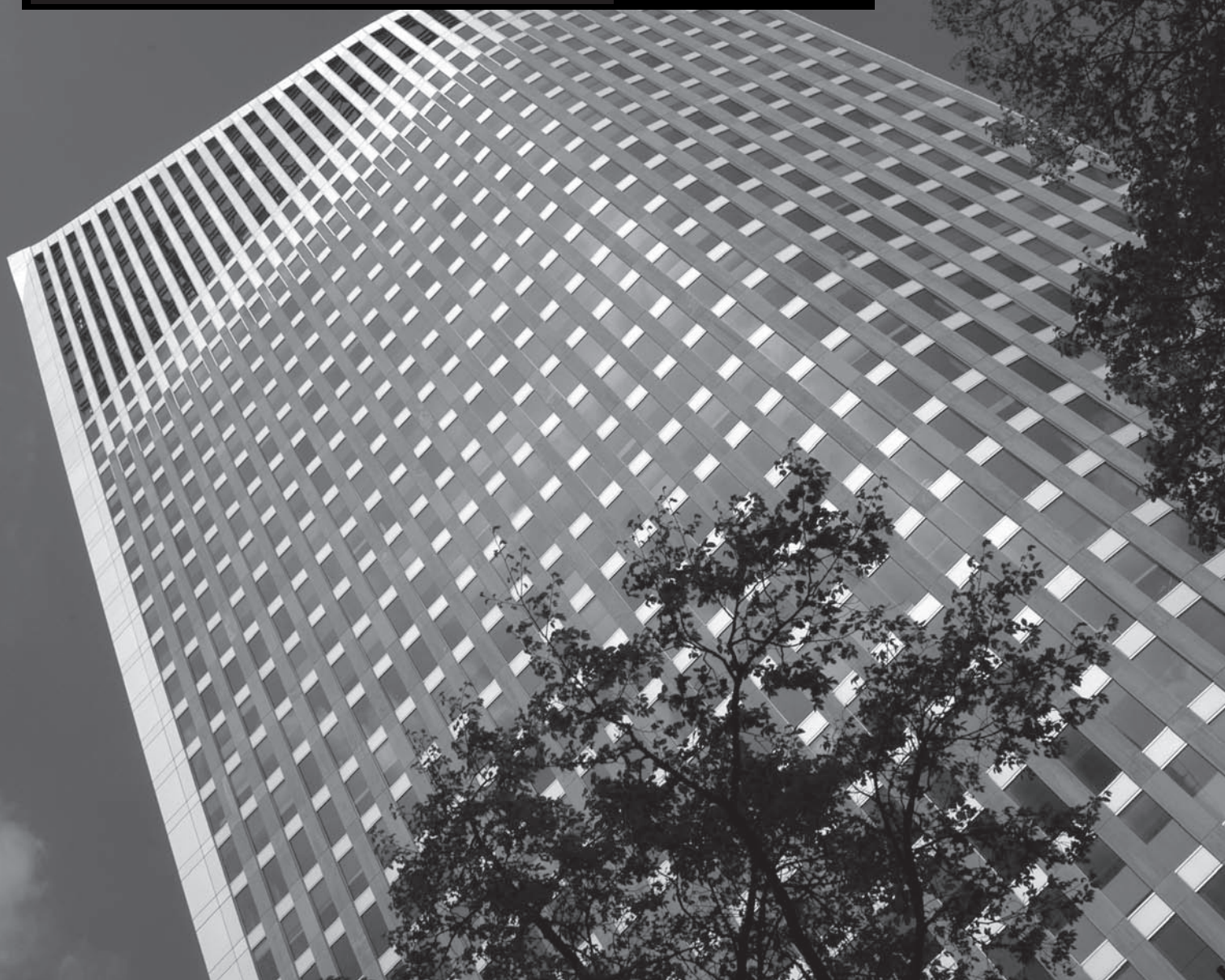
Profielcommissies

Syllabi CEVO

Maatschappijwetenschappen

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

INHOUD

- 4** **Waar blijft ons vak?**
De positie van Maatschappijleer volgens de profielcommissies
- 8** **Doelen, aanpak, de kar en de neuzen**
Maatschappijleer ondervertegenwoordigd in Mens & Maatschappij
- 11** **Dom in Utrecht**
- 13** **CEVO scheidt duidelijkheid**
Syllabi voor centrale examens vanaf 2008
- 19** **Impuls voor Maatschappijleer**
Nieuw expertisecentrum voor vakdidactiek, onderzoek en scholing
- 21** **Achtergrondgeschiedenis en eerste kritische beschouwing**
Het voorstel voor het vak Maatschappijwetenschappen (deel 3)
- 24** **Prestatie van formaat**
Nieuwe Focus op de Maatschappij van constante kwaliteit
- 26** **Blik op 2057**
- RUBRIEKEN**
- 3** **Geknipt & geschoren**
- 27** **Grom**
- 28** **Recensie**
Uitingsvrijheid
- 30** **NVLM**
- 31** **Signalementen**

Zolang ik me kan heugen proberen we tegen te gaan dat *Maatschappij & Politiek* vol staat met heel lange stukken. Dat is bij de samenstelling van dit nummer dan niet gelukt, zult u zeggen. Inderdaad, dit nummer telt nogal wat artikelen die spotten met onze geheime bovengrens van twee pagina's en een beroep doen op het uithoudingsvermogen van de lezer. Maar ja, als Victor 'Cito' Gijselhart haarfijn uit de doeken doet wat in de maatschappijleersyllabi is veranderd, dan kan de redactie niet anders dan het redactionele coupeermes opbergen. Zijn overzicht zal elke Tweede Fase-docent Maatschappijleer de komende jaren onder handbereik willen houden.

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer dienden de profielcommissies hun eindadvies in bij staatssecretaris Marja van Bijsterveldt. Coen Gelinck analyseerde het, met name voor zijn betekenis voor Maatschappijleer. De staatssecretaris verbaasde menigeen - en de profielcommissies bovendien onaangenaam, veronderstel ik - met een razendsnelle reactie: dat eindadvies wordt niet overgenomen en kan in de prullenbak. Terwijl de drukker de inktrollen al vulde, vulde Gelinck zijn analyse aan met de argumenten voor die afwijzing. Ook Maatschappijleer kent zijn, al dan niet zelfbenoemde experts. Een deel van die experts heeft de handen ineengeslagen en een expertisecentrum voor Maatschappijleer gevormd. Lieke Meijs bericht erover.

Radboud Burgsma dacht voor een dubbeltje geboren te zijn, maar werd een kwartje met een dubbeltje op zak als leergebieddocent/ontwikkelaar Mens & Maatschappij. Lees hoe Maatschappijleer karren kan trekken en neuzen kan draaien in een leergebied, waarin het formeel niet is vertegenwoordigd, maar eigenlijk het integrerende vak is, dan wel behoort te zijn.

Dat en veel meer in dit nummer, maar om uw uithoudingsvermogen niet nu al op de proef te stellen, moet ik dat meer hier verder ongenoemd laten.

Hans van der Heijde

Scholen verzwijgen incidenten

Scholen schakelen nauwelijks de politie in bij geweld, diefstal, vernielingen of drugsbezit van leerlingen. Incidenten worden mondjesmaat gemeld en slechts bij 8 procent van de (ernstige) voorvallen op school volgt aangifte. Bij diefstal doet de school in 70 procent van de gevallen géén aangifte bij de politie, net als in 30 procent van de gevallen van inbraak. Op de 230 scholen in het voortgezet onderwijs die zijn aangesloten bij het online-meldsysteem IRIS (Incidentenregistratie In School) zijn vorig schooljaar 7.000 incidenten geregistreerd. Diefstal (1.464 keer), vechtpartijen (1.246) en vernielingen (838) voeren de boventoon. Ruim 120 keer werd bezit van of handel in drugs geturfd, zeventig keer wapenbezit en 120 keer seksuele intimidatie. Beveiligingsexpert Gerard Bongers van Securitas, dat detectiepoortjes levert aan scholen, benadrukt dat altijd de politie moet worden ingelicht: 'Docenten en leidinggevenden sluiten er de ogen voor, vaak uit angst voor imagoschade. Ontkenners van schoolgeweld wakkert het juist aan.' IRIS stelt dat incidenten ook voor het thuisfront verborgen blijven: 'Bij een vechtpartij, mishandeling of bedreiging worden ouders in minder dan 10 procent van de gevallen op de hoogte gesteld.'

(Bron: *De Telegraaf*, 11 september 2007)

Scholieren onderzoeken onderwijsvernieuwing

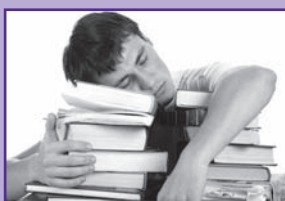
Scholieren gaan zelf onderzoeken of onderwijsvernieuwing iets uithaalt. Dertien scholen voor voortgezet onderwijs zullen drie jaar lang samen met wetenschappers

onderzoek verrichten.

Van stap tot stap wordt bekeken of leerlingen en docenten baat hebben bij de veranderingen die scholen invoeren. Scholieren en wetenschappers meten in hoeverre hun onderwijs echt bijdraagt aan de ontwikkeling en ontplooiing van talent, de professionalisering van docenten en het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. *Expeditie durven, delen, doen*, heeft de VO-raad, de koepel voor het voortgezet onderwijs, het project genoemd.

(Bron: *ANP*, 28 september 2007)

Zittenblijvers zijn slaperig

Scholieren die blijven zitten voelen zich vaak niet uitgeslagen. Althans vaker dan collega's die niet doubleren. Ook gaan ze minder graag naar school en zijn ze pessimistischer. Dat blijkt uit *TKMST Monitor 2007*, een landelijk onderzoek onder scholieren in het voortgezet onderwijs en mbo. Van vmbo-scholieren blijft 16 procent zitten, bij het vwo 10 procent. Vooral havisten en vwo'ers missen vaker lessen als ze wel eens zijn blijven zitten.

(Bron: *De Stentor/Apeldoornse Courant*, 29 september 2007)

Middelbare scholen geven te weinig les

Veel middelbare scholen geven nog altijd te weinig lesuren per jaar. Slechts een op de vijftien scholen in het voortgezet onderwijs slaagt erin de minimumnorm van 1.040 lesuren in de onderbouw aan te bieden. Dit blijkt uit een conceptversie van een rapport van de Inspectie van het Onderwijs, waarop het *NOS Journaal* de hand heeft weten te leggen. De Inspectie bezocht het afgelopen voorjaar 76 middelbare scholen om te zien of ze genoeg onderwijstijd inplannen en realiseren.

Vrijwel geen enkele instelling voldeed aan

die norm. Slechts een op de vijftien scholen haalt het minimumaantal lesuren. De Inspectie constateert dat alle scholen maatregelen treffen, maar hoewel ze 'enige vooruitgang' boekten, scoren sommige scholen nog steeds slecht. Zo zaten tien scholen in minstens één leerjaar 15 tot 30 procent onder de norm. Op bijna de helft van de scholen (43 procent) kon de directie de gerealiseerde onderwijstijd niet adequaat verantwoorden. De scholen die wel genoeg lestijd inroosterden, bleken dit in de praktijk lang niet altijd te kunnen waarmaken. Soms door zieke docenten, maar ook door vergaderingen en bijscholing tijdens de lestijd. Het voortgezet onderwijs vindt de controle op de lesuren te stringent. Aan het begin van dit schooljaar schaarden ook de scholieren en ouders zich bij de critici. Ze klagen over nutteloze roostervulling om maar aan het gewenste aantal uren te komen.

(Bron: *de Volkskrant*, 3 oktober 2007)

Raad waarschuwt voor verval democratie

De Nederlandse democratie loopt gevaar als deze niet structureel onder de aandacht van de bevolking wordt gebracht. Zo moeten kinderen via basisscholen en voortgezet onderwijs en via sportclubs en andere verenigingen al in een vroeg stadium met de basisprincipes van democratie in aanraking komen. Dat stelt de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in een advies.

De RMO brengt het advies uit in het kader van de Week van de Democratie (van 5 tot en met 12 oktober). Het advies wordt aan minister van Binnenlandse Zaken Guusje Ter Horst aangeboden.

(Bron: *ANP*, 3 oktober 2007)

Waar blijft ons vak?

COEN GELINCK

Op woensdag 26 september werd het Eindadvies Kennis, Kwaliteit en Keuze in de Tweede Fase van de profielcommissies aangeboden aan staatssecretaris van Onderwijs Marja van Bijsterveldt. Zij veroordeelde het advies direct tot de prullenbak. De staatssecretaris ziet een nieuwe reorganisatie van de Tweede Fase niet zitten. Het is dan ook zeer aannemelijk dat de voorstellen van de profielcommissies nooit zullen worden uitgevoerd. Coen Gelinck zet de gevolgen op een rijtje en geeft zijn visie op de voorstellen uit het Eindadvies.

De profielcommissies werden in 2004 door de toenmalige minister van Onderwijs Maria van der Hoeven ingesteld met als opdracht zich te buigen over de verdere inhoudelijke ontwikkeling en vernieuwing van de Tweede Fase op de langere termijn. Als de plannen van de profielcommissies werkelijkheid waren geworden zou dat grote gevolgen voor Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen op havo en vwo hebben gehad. In tegenstelling tot Van Bijsterveldt liet het hoger onderwijs, verenigd

in de Vereniging van Universiteiten (VSNU) en de HBO-raad, weten wel positief over het advies van de profielcommissies te oordelen.

Breed opgevat

De profielcommissies hebben hun opdracht breed opgevat. Het advies gaat niet alleen in op de samenhang van de vakken binnen de profielen, maar ook op de wenselijkheid van de huidige profielindeling. De profielcommissies willen de huidige vier profielen door twee nieuwe profielen vervangen: een maatschappijprofiel en een natuurprofiel. Daarnaast doen de commissies aanbevelingen voor de inrichting van het gemeenschappelijk deel van de Tweede Fase. Ook stellen de commissies voor om van het derde leerjaar een oriëntatiejaar te maken. Voor een deel van de leerlingen zou die oriëntatie een vervolg in het vierde leerjaar moeten krijgen. Volgens het *Eindadvies* moet er op havo- en vwo-niveau dus heel wat veranderen. Overigens stellen de profielcommissies in bijna alle gevallen voor de veranderingen in *pilots* en experimenten uit te proberen.

Maatschappijwetenschappen in Eindadvies

Voor de positie van het examenvak Maatschappijwetenschappen zijn drie voorstellen uit het *Eindadvies* van belang:

1. Het maatschappijprofiel heeft twee richtingen in de havo en drie richtingen in het vwo (zie schema 1). Binnen de richting *Maatschappij & Gedrag* is Maatschappijwetenschappen een verplicht vak. Binnen de andere richtingen is Maatschappijwetenschappen een profielkeuzevak.
2. Elke school moet alle profielkeuzevakken, dus ook Maatschappijwetenschappen, aanbieden.
3. De profielcommissies willen dat leerlingen zich ook na de derde klas op beide profielen kunnen oriënteren. Daarom stelt het *Eindadvies* een combinatieprofiel voor (zie schema 2).

Dit combinatieprofiel kunnen leerlingen in vwo-4 volgen. Voor havo-leerlingen loopt het combinatieprofiel echter door tot het eindexamen. Volgens het *Eindadvies* is de bovenbouw van de havo te kort om leerlingen die het combinatieprofiel volgen na havo-4 nog voor het maatschappij- of het natuurprofiel te laten kiezen. In het combinatieprofiel is geen ruimte voor Maatschappijwetenschappen.

Staatssecretaris Van Bijsterveldt

Positieve effecten

De voorstellen van de profielcommissies zijn goed nieuws voor Maatschappijwetenschappen. Het vak krijgt een stevige positie in het maatschappijprofiel. Leerlingen krijgen in elk geval Maatschappijwetenschappen als ze voor de richting *Maatschappij & Gedrag* kiezen. Binnen de andere richtingen in het maatschappijprofiel kunnen ze het vak kiezen. Dat zou winst zijn voor het vak, de leerlingen en vervolgoopleidingen. De aansluiting tussen het voortgezet onderwijs en opleidingen in de sector Gedrag & Maatschappij zou sterk verbeteren. Dat is ook de belangrijkste reden voor de profielcommissies om het maatschappijprofiel anders in te richten. Een ander positief element is de verplichting voor scholen om Maatschappijwetenschappen aan te bieden. In de huidige situatie is het vak in beide maatschappijprofielen weliswaar een profielkeuzevak, maar scholen hoeven het niet aan te bieden.

Een kleine kanttekening bij dit positieve verhaal is de invoering van het combinatieprofiel. Leerlingen die in de derde klas niet precies weten wat ze willen, kunnen voor dit combinatieprofiel kiezen. Mijn inschatting is dat vrij veel leerlingen dit zouden doen. Als ze voor dit combinatieprofiel kiezen komen ze in aanraking met Economie en Geschiedenis, maar niet met Maatschappijwetenschappen. Omdat daar ook in de derde klas geen ruimte voor is, kunnen leerlingen zich niet op Maatschappijwetenschappen oriënteren. Daarbij raakt een havo-leerling die het combinatieprofiel doet nooit *uitgeoriënteerd*. Het combinatieprofiel is zijn uiteindelijke keuze. In het *Eindadvies* wordt niet gezegd op welke wijze leerlingen zich op het vak Maat-

Schema 1. Het Maatschappijprofiel

Maatschappijprofiel	Maatschappij & Economie	Maatschappij & Gedrag	Maatschappij, Taal & Cultuur (alleen vwo)
Verplichte profielvakken	- vorm van Wiskunde A, B of C - Geschiedenis breed		
Verplicht richtingvak	Economie	<i>Maatschappijwetenschappen</i>	tweede moderne vreemde taal
Keuzevak: één vak te kiezen uit	- Management & Organisatie - Aardrijkskunde - tweede moderne vreemde taal - <i>Maatschappijwetenschappen</i>	- Filosofie - Kunst - Economie - tweede moderne vreemde taal - Aardrijkskunde	- <i>Maatschappijwetenschappen</i> - derde moderne vreemde taal - Filosofie - Kunst - Aardrijkskunde
Profielwerkstuk	binnen de richting		
Vrije deel			

Schema 2. Het combinatieprofiel

Combinatieprofiel (natuur/maatschappijprofiel), vwo-4 en havo-4/5	
Verplichte vakken	- gemeenschappelijke Wiskunde uit A en B - Geschiedenis - Economie - kern van 3 natuurwetenschappelijke vakken
Profielkeuzevak	Geen
Vrije deel	

Schema 3. Het gemeenschappelijk deel

Bij het maatschappijleerprofiel:	Bij het natuurprofiel:
Nederlands	Nederlands
Engels	Engels
Cultuur en Kunst	Cultuur en Kunst
Natuurkennis	Maatschappijkennis
Lichamelijke opvoeding	Lichamelijke opvoeding

schappijwetenschappen kunnen oriënteren. Dat is een gemiste kans.

Maatschappijleer in Eindadvies

Als het aan de profielcommissies ligt zou het vak

Maatschappijleer verdwijnen. In schema 3 ziet u hoe volgens het *Eindadvies* het gemeenschappelijk deel moet worden ingericht. Net als in eerdere plannen wordt bij het maatschappijprofiel in het gemeenschappelijk deel aandacht aan Natuurkennis besteed. Bij het natuurprofiel is er juist aandacht voor Maatschappijkennis. Zowel Natuurkennis als Maatschappijkennis zijn uit modules opgebouwd. Beide vakken hebben een redelijk grote omvang en worden met een eindexamen afgesloten.

Maatschappijleer gaat bij het natuurprofiel op in het vak Maatschappijkennis. Dit vak zal bestaan uit elementen uit de vakken Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen, Economie en Filosofie. Bij het maatschappijprofiel krijgen leerlingen geen Maatschappijkennis in het gemeenschappelijk deel. Voor leerlingen in het maatschappijprofiel luidt het advies om het verplichte profielvak Geschiedenis 'te verbreden met meer elementen dan nu, uit Aardrijkskunde, Economie, Maatschappijleer/wetenschappen en Filosofie'.

Geen garanties voor Maatschappijleer

Hoewel het advies zegt dat elementen uit Maatschappijleer in Maatschappijkennis en in het brede vak Geschiedenis terugkomen, kunnen daar grote vraagtekens bij worden geplaatst. Maatschappijleer en Algemene Natuurwetenschappen (ANW) moeten verdwijnen om ruimte voor Maatschappijkennis en Natuurkennis te creëren, maar er wordt nergens in het *Eindadvies* gegarandeerd dat de inhoud en benaderingswijze van deze vakken een plek in de toekomstige Tweede Fase zullen krijgen. De commissies lijken er zelfs alles aan te doen om de inhoud en de benaderingswijze van Maatschappijleer te laten vervliegen:

1. Maatschappijleer is tot nu toe een vak voor alle leerlingen. Dat is essentieel, omdat Maatschappijleer het enige vak is dat burgerschapsvorming centraal stelt. De profielcommissies erkennen dat niet: Maatschappijkennis is er alleen voor leerlingen met het natuurprofiel, de leerlingen in het maatschappijprofiel moeten het met 'Geschiedenis breed' doen.
2. De profielcommissies adviseren een zo spoedig mogelijke instelling van een speciale commissie van zes personen ter ontwikkeling van het vak Maatschappijkennis: 'Op elk van de vijf genoemde gebieden (Aardrijkskunde, Geschiedenis, Economie, Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen en Filosofie) een topdeskundige, met een onafhankelijke, algemeen gezag hebbende voorzitter'. De inbreng vanuit de sociale wetenschappen en Maatschappijleer is in deze commissie dus niet groter dan de inbreng van de andere vakken. Dat is te weinig om het maatschappijleerperspectief binnen het

De profielcommissies hebben een samenvatting van het Eindadvies uitgebracht onder de titel Kernadvies. Beide adviezen (Eindadvies en Kernadvies) zijn bij Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) gratis te bestellen (053 - 4840553) of te downloaden van internetpagina www.profielcommissies.nl.

vak Maatschappijkennis een rol van betekenis te geven.

3. Voor 'Geschiedenis breed' wordt geen commissie ingesteld. Docenten Maatschappijleer moeten blijkbaar afwachten of de historici elementen van Maatschappijleer in dit brede vak willen opnemen.
4. Het vak Maatschappijkennis zou moeten worden gegeven door een team van eerstegraadsdocenten Geschiedenis, Aardrijkskunde, Economie, Filosofie en Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen. Inbreng van maatschappijleerdocent is dus niet gegarandeerd.

De puzzel van de Tweede Fase is door de profielcommissies opgelost door burgerschapsvorming bij Maatschappijleer op te offeren. Een docent Aardrijkskunde die macro-economische ontwikkelingen doceert moet blijkbaar in de plaats van de maatschappijleerlessen komen.

Einde Maatschappijleer

Waarom moet Maatschappijleer verdwijnen? Een citaat uit het *Eindadvies* luidt: 'Belangrijke bezwaren tegen Maatschappijleer in de huidige vorm zijn dat het vak te gering in omvang is én dat het te veel een hier-en-nu-karakter heeft. Vrij eenzijdig komen in Maatschappijleer de verworvenheden van de huidige samenleving, en dan vooral de Nederlandse, aan de orde. Deze worden te weinig in de dimensies *ruimte* (andere landen, ook buiten Europa - *Aardrijkskunde*) en *tijd* (historische ontwikkeling en worsteling zowel in Nederland als erbuiten - *Geschiedenis*) geplaatst. Ook de harde elementen van de economie krijgen te weinig aandacht. Een nadrukkelijker verbinding van Maatschappijleer met Aardrijkskunde, Geschiedenis en Economie kan tot versterkte en verrijkte maatschappijkennis leiden - waardoor ook meer begrip voor situaties in andere landen en meer begrip voor en erkentelijkheid jegens voorgaande generaties ontstaat - en tot het besef dat de verworvenheden een bezit zijn dat zowel verdedigd als verder ontwikkeld moet worden. Filosofie kan in deze benadering een onmisbaar verbindend vak zijn.'

Maatschappijleer moet dus verdwijnen omdat het een eigen perspectief en een eigen profiel heeft. Het vak lijkt te weinig op Aardrijkskunde, Geschiedenis of Economie. Dat is, mijn inziens, juist de belangrijkste reden om het vak te laten voorbestaan. Men mag Maatschappijleer best Maatschappijkennis noemen, maar alleen als gegarandeerd wordt dat:

1. alle leerlingen het krijgen,
2. de benaderingswijze van Maatschappijleer blijft bestaan,
3. de kennis over rechtsstaat, democratie, pluriforme samenleving en verzorgingsstaat niet uit het vak verdwijnt, en
4. dat het vak door bevoegde maatschappijleerdocenten wordt gegeven.

Het is duidelijk dat het *Eindadvies* geen van die garanties geeft. Gelukkig ziet ook de staatssecretaris in dat Maatschappijleer moet blijven bestaan. Ze schreef in haar reactie op het *Eindadvies*: 'In het voorgestelde vak [Maatschappijkennis, CG] wordt voor de natuurprofielen de huidige kennis van Maatschappijleer (120 uren dus) ondergebracht. Die kennis is belangrijk: het omvat namelijk burgerschapsvorming en die is voor alle leerlingen van belang'. ■

Doelen, aanpak, de kar en de neuzen

RADBOUD BURGSM

In de kerndoelen van het leergebied Mens & Maatschappij zijn vooral de perspectieven en werkwijzen van de vakken Aardrijkskunde en Geschiedenis herkenbaar. Hier en daar komen wel wat economische en maatschappijleerbegrippen voorbij, maar dat mag geen naam hebben. In tegenstelling tot wat de naam *Mens & Maatschappij* suggereert is Maatschappijleer sterk ondervertegenwoordigd. Dat is jammer en onterecht, aldus Radboud Burgsma

in zijn [beschouwing](#).

Sinds augustus 2006 mogen docenten in de basisvorming grotendeels zélf bepalen hoe het onderwijs op hun school er uit komt te zien. Daarbij kunnen onderwijstaken ook door niet-docenten worden vervuld. Er zijn 58 nieuwe kerndoelen geformuleerd die de kerndoelen/eindtermen voor elk vak afzonderlijk vervangen. De nieuwe kerndoelen beschrijven wat alle leerlingen nodig hebben om persoonlijk, maatschappelijk en beroepsmatig te kunnen functioneren. Door de ruimere formulering wordt de docent (lees ook: de school) ruimte gegeven om die kerndoelen op elk niveau en voor

elke leerstijl zelf verder uit te werken. Scholen zijn wel verplicht om de inhoud en de uren tegenover de Inspectie te verantwoorden.

Leergebieden

De kerndoelen zijn in zeven leergebieden gegroepeerd. Scholen zijn vrij te bepalen of ze zullen werken met de huidige vijftien basisvormingsvakken, in bredere leergebieden, projectmatig, of op een andere manier. Het leergebied Mens & Maatschappij (M&M) is bedoeld om leerlingen een kader te verschaffen zodat ze hun groter wordende leefwereld beter

leren begrijpen. Ze moeten leren om met behulp van veelzijdige informatie standpunten te bepalen en te onderbouwen. Contextrijk leren staat voorop. Kerndoel 36 geeft het doel van het leergebied goed weer: 'De leerling leert betekenisvolle vragen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen te stellen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.' Leerlingen leren wegwijs te worden in verschillende soorten bronnen en deze gericht te gebruiken; tot hier is er niet zo veel mis met de plannen en de ideeën.

Dubbeltje

Ik ben nu anderhalf jaar docent Mens & Maatschappij. We hebben er voor gekozen om Geschiedenis en Aardrijkskunde volledig te integreren en ik verzorg het maatschappelijke en aardrijkskundige deel binnen het leergebied. Kan en mag een eerstegraadsdocent Maatschappijleer dit doen? Ja, het lerarentekort zet ons er toe aan en mijn bevoegdheid in een aanverwant gammavak laat het toe, mits, zo zegt de wetgever, binnen het team een vakcollega met een aardrijkskunde- of geschiedenisbevoegdheid aanwezig is. De vraag naar bevoegdheden is volkomen terecht, maar waarom moet een docent Maatschappijleer onder de vleugels van een vakcollega Geschiedenis of Aardrijkskunde fungeren? Was een eis tot scholing in Mens & Maatschappij de gelijkwaardigheid van vakken niet ten goede gekomen? Maar goed, eens een dubbeltje... Om tijdens een ouderavond niet schaamtevol te hoeven bekennen dat ik geen echte docent Aardrijkskunde, Geschiedenis of volwaardig docent Mens & Maatschappij ben, maar een

docent Maatschappijleer, heb ik mijn POP-scholingsbudget voor mijn persoonlijke ontwikkeling aangesproken om een bevoegdheid Aardrijkskunde te halen. Zo word ik een kwartje met het dubbeltje op zak.

Perspectieven

Vanuit de verschillende disciplines, en met name vanuit de vakken Aardrijkskunde en Geschiedenis, worden ideeën, begrippen en perspectieven aangereikt die samen het kader en de aanpak voor Mens & Maatschappij vormen. Het ruimtelijk perspectief (Aardrijkskunde) helpt de leerlingen beseffen dat ze deel uitmaken van gebieden op verschillende schaal: de directe eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld. Het tijdspectief van Geschiedenis, dat de

Kerdoelen Mens & Maatschappij

Voor het leergebied Mens & Maatschappij zijn de volgende twaalf kerndoelen geformuleerd:

36. De leerling leert betekenisvolle vragen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen te stellen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en respectvol met kritiek om te gaan.
37. De leerling leert een kader van tien tijdvakken te gebruiken om gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen in hun tijd te plaatsen.
38. De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.
39. De leerling leert een eenvoudig onderzoek naar een actueel maatschappelijk verschijnsel uit te voeren en de uitkomsten daarvan te presenteren.
40. De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden op vragen te vinden, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.
41. De leerling leert de atlas als informatiebron te gebruiken en kaarten te lezen en te analyseren om zich te oriënteren, zich een beeld van een gebied te vormen of antwoorden op vragen te vinden.
42. De leerling leert in eigen ervaringen en in de eigen omgeving effecten te herkennen van keuzen op het gebied van werk en zorg, wonen en recreëren, consumeren en budgetteren, verkeer en milieu.
43. De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen.
44. De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert te zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.
45. De leerling leert de betekenis van Europese samenwerking en de Europese Unie te begrijpen voor zichzelf, Nederland en de wereld.
46. De leerling leert over de verdeling van welvaart en armoede over de wereld, hij leert de betekenis daarvan voor de bevolking en het milieu te zien, en relaties met het (eigen) leven in Nederland te leggen.
47. De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld tegen hun achtergrond te plaatsen en leert daarbij de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien.

Ministerie van OCW (foto: Studio Koning)

veranderende wereld vanuit een chronologische samenhang aanpakt, verschaft besef van verandering in de tijd. Het maatschappelijke perspectief en het economische perspectief bieden het gezichtspunt van de burger als producent en consument en als deelnemer aan de *civil society*. Met die perspectieven alleen schiet Mens & Maatschappij net iets te kort. Wat ontbreekt is de samenhang die Maatschappijleer biedt met de aanvullende perspectieven die in het vmbo-examenprogramma beschikbaar zijn. De kerndoelen en de opzet van het leergebied komen nu overeen met één van de vier invalshoeken voor Maatschappijleer, namelijk die van verandering ('Hier & Daar en Toen & Nu'). De uitwerking van dit perspectief kan aan Aardrijkskunde en Geschiedenis worden ontleend. Met alleen de veranderingsinvalshoek komt de leerling ernstig tekort om tot de noodzakelijke, kritische vragen en houding te komen, die alleen al kerndoel 36 van hem vraagt. De sociaal-culturele, sociaal-economische en politiek-juridische invalshoeken ontbreken of blijven onderbelicht.

Wat te doen?

Het innemen en verdedigen van een beargumenteerd standpunt eist dat men de juiste vragen leert stellen. De vraag is of men die de leerling zelf laat bedenken. Gezien het niveau en de leeftijd van brugklassers is het misschien verstandiger te beginnen met het aanleveren van vragen.

De M&M-werkgroep op onze school bestond uit leden van de zaakvaksecties. Als docent-ontwikkelaar moest ik 'de kar trekken en de neuzen dezelfde kant op zien te krijgen'. In een eerste inventarisatieronde werden eerst angsten uitgesproken en vervolgens

Perspectieven voor het leergebied Mens & Maatschappij Kern: Waarnemen, Herkennen, Verklaren en Waarderen

Perspectief

Deelvragen Mens & Maatschappij

Tijd

- Wanneer speelt de kwestie zich af?
- Wat zijn de belangrijke kenmerken van die tijd?
- Welke veranderingen hebben zich voorgedaan?
- Speelt de kwestie ook in andere tijden?
- Zijn er oorzaken uit het verleden aan te wijzen?
- Op welk type bronnen is de informatie gebaseerd en is dez informatie betrouwbaar?

Ruimtelijk

- Wat speelt er?
- Waarom speelt het juist daar?
- Op welke schaal doet het zich voor?
- Speelt de kwestie ook elders?
- Waar speelt het zich af?
- Wat zijn de belangrijke kenmerken van die omgeving

Sociaal-cultureel

- Wie zijn er bij betrokken?
- Wat zijn hun belangen?
- Hoe kunnen hun belangen worden verklaard?

Politiek-juridisch

- Hoe komt men tot besluitvorming over wat er speelt?
- Welke partijen/groepen zijn er bij betrokken?
- Welke politieke partijen zijn erbij betrokken?
- Hoe kan men invloed op de politieke besluitvorming uitoefenen?
- Welke machtsmiddelen hebben de groepen en partijen?

Sociaaleconomisch

- Wat zijn de gevolgen voor de welvaart/welzijn van individuen of de totale bevolking?
- Welke keuzen kunnen worden gemaakt door consumenten, bedrijven, overheid enzovoorts?
- Welke rol speelt de markt of de overheid?

Persoonlijk/ethisch

- Welke waarden en normen spelen een rol?
- Welke rol speelt ethiek/levensbeschouwing bij de verschillende visies van groepen?
- Speelt het ook in je eigen omgeving?
- Is het ook van invloed /heeft de kwestie betrekking op je eigen even?
- Is het goed zo?
- Hoe kan het beter
- Vind ik het belangrijk/ waardevol voor mijn eigen leven?
- Wat en hoe kan ik er iets aan doen?
- Hoe kijk ik er tegenaan en waarom?

verkenningen gedaan. De bovenbouwcollega's bleken meer moeite met het leergebied te hebben dan docenten in de onderbouw. Uiteindelijk werden voorwaarden opgesteld waarmee een kleinere werkgroep aan de slag kon:

- Aardrijkskunde en Geschiedenis als Mens & Maatschappij op het rooster,
- garantie van vakspecifieke aanpak,
- herkenbaarheid van de tien tijdvakken,
- ruime aandacht voor fysische geografie,
- ongewijzigde urentabel,
- garantie van deskundigheid binnen het leergebied,
- aandacht in onderbouw voor leer- en studievaardigheden, en
- werken vanuit een goede, geïntegreerde methode.

Welke vragen aan leerlingen (kunnen) worden voorgelegd, kunt u lezen in het schema op pagina 10. Het perspectievenschema laat zien dat er - terecht - stevig op de aanpak van Maatschappijleer wordt geleund. ■

Dom in Utrecht

Als u dit leest hebben de Utrechtenaren een nieuwe burgemeester gekozen. Het laatste nieuws toen deze bijdrage werd geschreven, was dat de Utrechtse gemeenteraad geen aanleiding zag om alsnog andere kandidaten naast Ralph Pans en Aleid Wolfsen toe te laten, of de datum en procedure van het referendum te wijzigen. Deze volksraadpleging is georganiseerd om uitsluitend te geven over de vraag wie de Utrechtse ambtsketen mag gaan dragen.

Dé Utrechtenaren? Veel meer dan een handvol zullen hun stem niet hebben uitgebracht, denk ik. De overgrote meerderheid zal thuis zijn gebleven en gelijk had die; hoewel de thuisblijvers daar zelf misschien anders over denken, niet omdat de gemeenteraad hen slechts de keuze bood tussen een PvdA'er en een PvdA'er, in plaats van twee, qua partijpolitieke achtergrond en/of anderszins, zeer uiteenlopende kandidaten. De voorafgaande procedure bestond er immers uit dat eerst de gemeenteraad een profielschets vaststelde, een reeks van voorwaarden dus, waaraan de nieuwe burgemeester van Utrecht zou moeten voldoen. Daarna selecteerde een raadscommissie uit een veelheid van sollicitanten twee kandidaten, die het best en min of meer gelijkwaardig aan die voorwaarden voldeden.

Een dergelijke procedure leidt er met mathematische zekerheid toe dat twee kandidaten worden geselecteerd die sterk op elkaar lijken. Dat Pans en Wolfsen beiden van de PvdA zijn, mag dus helemaal geen verbazing wekken. Integendeel, het zou juist heel verwonderlijk zijn geweest als de twee geselecteerde kandidaten een verschillende partijpolitieke achtergrond hadden gehad. Sterker: zou Wolfsen (of Pans) zichzelf van te voren hebben gekloond en ook zijn kloon hebben laten solliciteren, en Wolfsen (of Pans) zou zijn geselecteerd, dan kan het bijna niet anders of die kloon zou zijn tegenkandidaat zijn geworden. Dat kandidaat Pans dit vlak voor de datum van het referendum inzag en voorstelde de boel alsnog open te gooien, pleit voor hem. Aan de andere kant is het late tijdstip waarop hij die voorstellen deed ook een bewijs van zijn traagheid van begrip.

De Utrechtse gemeenteraad heeft dus een procedure geadopteerd met aan het eind een volksstemming, waarbij - van te voren! - vast zou staan dat de kiezers uit twee vrijwel identieke kandidaten een keuze mochten maken. In plaats van zelf een muntje op te gooien, laat de gemeenteraad dat de Utrechtse burgers doen en ik ben bang dat de raad dat ook nog directe democratische invloedsuitoefening durft te noemen.

Dit staaltje van cosmeticademocratie bewijst eens te meer hoe moeilijk de Nederlandse politieke cultuur het met directe invloed van de burgers heeft. Volksvertegenwoordigers kiezen, goed, dat hoort en moet nu eenmaal, al

was het maar omdat je ze anders moeilijk nog volksvertegenwoordigers kunt noemen, maar burgemeesters of commissarissen van de Koningin direct door de burgers laten kiezen? Dat is veel te riskant! Voor je het weet siert een of

ander ongeleid populistisch projectiel zich met de ambtsketen!

Inderdaad, dat risico is niet denkbeeldig, maar de werkelijkheid bewijst dat ook de bestaande benoemingspraktijk, inclusief al dat *profielgeschets*, heel goed in staat is bestuurlijke minkukels tot gezagsdragers te promoveren. Democratisch genomen besluiten zijn niet ook altijd, louter vanuit de zaak zelf gezien, de beste besluiten. Daaruit trekt men in Nederland, als het gaat om het bemensen van belangrijke functies van het overheidsgezag, vaak de conclusie dat besluiten daarover dan maar liever niet vatbaar worden gemaakt voor directe, democratische invloed. De discussie daarover is nog ouder dan het Nederlandse staatsstelsel. Heeft de Utrechtse gemeenteraad gemeend aan die discussie een concrete bijdrage te leveren met het aan de Utrechtenaren voorleggen van een vrije keuze... tussen twee klonen? Als dat zo is verdient de raad de politieke stupiditeitsprijs van 2007. ■

Hans van der Heijde

CEVO scheidt duidelijkheid

VICTOR GIJSELHART

Met de wijziging van de Tweede Fase en de daaraan gerelateerde verandering van examenprogramma's is het niet geheel duidelijk wat voor de centrale examens moet worden bestudeerd. De CEVO ontwikkelde ter verduidelijking een aantal syllabi. In deze inventarisatie wordt u door CEVO-commissielid Victor Gijsselhart nader over de betreffende syllabi geïnformeerd.

Per 1 augustus 2007 is de Tweede Fase gewijzigd en gelden nieuwe examenprogramma's. De examenprogramma's zijn globaler geformuleerd en een examenprogramma nieuwe stijl telt daardoor minder eindtermen. Daarnaast is er *klein onderhoud* gepleegd en is voor elk vak een vast deel van het examenprogramma aangewezen dat jaarlijks in het centraal examen (het c.e.-deel) wordt getoetst. De geglobaliseerde eindtermen zijn op bestaande domeinen en eindtermen gebaseerd. De globale examenprogramma's zijn echter niet specifiek genoeg om een helder beeld van het centraal examen te krijgen. Om leerlingen goed te kunnen voorbereiden ontwikkelde de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven (CEVO) voor alle examenprogramma's syllabi die laten zien hoe het centraal examen eruit ziet. De docent kan zich een goed beeld vormen van wat wel en wat niet in het centraal examen kan worden gevraagd. Ook voor de examens Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen zijn syllabi ontwikkeld.

2008 - 2010

Wisselende onderwerpen in het centraal examen zijn verleden tijd. Dit betekent dat de domeinen van Maat-

schappijleer niet meer om de drie of vier jaar wisselen. De laatste wisseling is in 2008: het domein Mens & Werk wordt door Criminaliteit & Rechtsstaat vervangen.

De domeinen Vaardigheden, Politieke Besluitvorming en Massamedia blijven in elk geval tot 2012 deel uitmaken van de centrale examens. Daarna heeft het centraal examen betrekking op het nieuwe examenprogramma Maatschappijwetenschappen, dat op de voorstellen van de Commissie Schnabel wordt gebaseerd.¹

Totstandkoming syllabi

Van januari tot juli 2005 boog een ad hoc-commissie van de CEVO onder voorzitterschap van Hans van der Heijde zich over nieuwe leerstofbeschrijvingen van de domeinen voor de centrale havo- en vwo-examens Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen. Secretaris van de commissie was Han Noordink van Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Verder bestond de commissie uit Coen Gelinck (destijds docent), Victor Gijsselhart (Cito), Cees Klaassen (Radboud Universiteit Nijmegen), Henk Postma (docent), Gerard Ruijs (destijds docent), Adeline Scheurink (docente en lid vaksectie) en Tom Stroobach (docent).

Voor Maatschappijleer was het fenomeen *syllabus* voor de centrale examens niet nieuw. Vanaf het begin van de invoering van Maatschappijleer als examenvak (1987 en 1988) waren voor de centrale examens uitgebreide toelichtingen van de eindtermen ontwikkeld.² De opdracht voor bovenstaande CEVO-commissie was na te gaan of de bestaande toelichtingen niet gedateerd, vakinhoudelijk onjuist of achterhaald en (deels) onvolledig waren. De bedoeling was de bijstelling

Syllabi

In september 2007 zijn op de internetpagina *www.eind-examen.nl* de syllabi voor de centrale examens Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen voor havo en vwo geplaatst. Deze syllabi bevatten de concrete examenstof vanaf 2008. De titels van de syllabi zijn: *Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen havo 2008* en *Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen vwo 2008*. Vanaf 2009 staat op het havo-examen *Maatschappijwetenschappen* en vanaf 2010 geldt deze naam ook voor het vwo-examen. De syllabi vervangen de bestaande publicaties met uitgebreide toelichtingen op de eindtermen van de domeinen Vaardigheden, Politieke Besluitvorming, Massamedia en Criminaliteit & Rechtsstaat. Tot de invoering van het nieuwe programma Maatschappijwetenschappen maken deze domeinen deel uit van het centraal examen.

en actualisering van beschrijvingen van de examenstof. Het ging om *klein onderhoud*; niet om een totale herziening van de inhoud. Een meer fundamentele herziening werd voor de langere termijn voorzien (een jaar later, in 2006, installeerde minister van Onderwijs Maria van der Hoeven de Commissie Maatschappijwetenschappen onder voorzitterschap van Paul Schnabel).

Tekortkomingen

Startpunt voor de werkzaamheden van

de commissie was een document van Jan Vis, voorzitter van de vaksectie van de CEVO. Vis had op verzoek van de CEVO een notitie met tekortkomingen geschreven.³

Het domein Massamedia wordt niet in de nota van Vis behandeld omdat dit in augustus 2004 door Connie de Boer (Communicatiewetenschap, Universiteit van Amsterdam) is bijgewerkt en daarna ook door het Commissariaat voor de Media is gescreend.

Na kennisname van de kritische beschouwing van Vis en een eerste studie van de bestaande toelichtingen concludeerde de commissie dat:

- verschillende toelichtingen gedateerd zijn en inhoudelijke tekortkomingen vertonen,
- de nadruk in de stof teveel op instituties en minder op processen ligt, en
- er te weinig samenhang tussen verschillende leerstofelementen bestaat.

Verbetering

Eigenlijk zou er een fundamenteel nieuwe leerstofbeschrijving moeten komen, maar dit kon gezien de opdracht niet. Toch heeft de commissie geprobeerd veel van de gesignaleerde tekortkomingen op te heffen. Naast de

inbreng van Vis kwamen de individuele leden van de commissie met veel voorstellen ter verbetering daarvan. Verder heeft de commissie dankbaar gebruik gemaakt van de adviezen van deskundigen:

- Het subdomein *Internationale Betrekkingen* van Politieke Besluitvorming (alleen vwo) is sterk verbeterd dankzij de opmerkingen van Wolter Blankert (Europees Platform) en journalist en hoogleraar Ko Colijn (Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam).
- Universitair hoofddocent Politicologie Philip van Praag (Universiteit van Amsterdam) heeft de specificaties van het domein Politieke Besluitvorming grondig gescreend. Zijn slotcommentaar luidde: 'Evidente fouten heb ik niet gevonden. Wel heb ik een aantal wijzigingen in de tekst opgenomen. Als vwo-scholieren dit overigens allemaal kennen, kunnen ze een deel van het eerste jaar Politicologie fluitend halen'.
- De specificaties van het domein Criminaliteit & Rechtsstaat zijn gescreend en aangevuld door hoogleeraar Straf- en Procesrecht Paul Mevis (Erasmus Universiteit Rotterdam), zijn collega John Blad (Erasmus Uni-

Internationale Betrekkingen sterk verbeterd (foto: Europese Unie).

versiteit Rotterdam) en hoogleraar Criminologie Willem de Haan (Universiteit van Groningen). Deze laatste heeft een basistekst voor het subdomein Oorzaken van Criminaliteit geleverd.

Veranderingen in domein Vaardigheden

Alvorens over te gaan tot de behandeling van de veranderingen in de toelichtingen van de inhoudelijke domeinen, zullen de veranderingen met betrekking tot het domein Vaardigheden worden besproken.

Domein A: Vaardigheden

In de examenprogramma's zijn de vaardigheden beschreven in domein A. In de syllabi zijn alleen die vaardigheden gekozen en toegelicht die zich voor toetsing op het centraal examen lenen.

Met de introductie van de Tweede Fase in 1988 zijn karakter en inhoud van de centrale examens Maatschappijleer veranderd. Eén van de belangrijkste verworvenheden is de toetsing van de ontwikkeling en toetsing van vaardigheden in de centrale examens. In het examenprogramma stond expliciet dat op het centraal examen de vaardigheden in domein A worden getoetst in relatie met de inhoudelijke domeinen. De centrale examens kregen een bronnenboekje en meer dan in het verleden werden kennis en inzicht aan de hand van casussen getoetst.

Voor toetsing van vaardigheden in de centrale examens heeft Cito in 1987 een tiental vraagtypen ontwikkeld, waarbij de beschrijvingen in de diverse examenprogramma's als uitgangspunt zijn genomen.⁴

De vaardigheidsvraagtypen zijn in onderstaand kader aangegeven.

De vraagtypen zijn in drie groepen ingedeeld.

Informatievaardigheden:

informatiebegripsvraag
informatieselectievraag
informatiebewerkingsvraag
aanvaardbaarheidsvraag

Standpuntbepaling:

informatieselectievraag
standpuntvraag
afwegings- of betoogvraag

Onderzoeksvaardigheden:

probleemstellingsvraag
werkplanvraag
conclusievraag

De vraagtypen in de groep onderzoeksvaardigheden hebben betrekking op het sociaalwetenschappelijk onderzoek.

Toetsing van vaardigheden

Met de toetsing van deze vaardigheden hebben de examenmakers circa negen jaar ervaring. Voor de centrale examens Maatschappijleer zijn bijna alle vaardigheidsvraagtypen bruikbaar gebleken, met uitzondering van de informatiebewerkingsvraag. Bij dit vraagtype gaat het om het omzetten van informatie in een andere gestructureerde vorm, zoals in een tabel, grafiek of schema. Het aandeel vaardigheidsvragen in de centrale havo- en vwo-examens ligt tussen 30 en 50 procent.

De ervaringen met de toetsing van vaardigheden hebben er toe geleid dat in de nieuwe toelichtingen bij het domein Vaardigheden expliciet de omschrijving van de informatiebegripsvraag, informatieselectievraag, standpuntbepalingsvragen en onderzoeksvragen zijn opgenomen. Daar-

naast bevat dit domein toelichtingen bij de begrippen *betrouwbaarheid* en *representativiteit*. In de toelichting bij de onderzoeksvaardigheden staat ook een reeks sociaalwetenschappelijke onderzoeksbegrippen die de vwo-kandidaat dient te kennen en te kunnen toepassen. Let op: de betekenis van deze begrippen staat niet in de syllabus! Docenten moeten deze zelf in handboeken opzoeken of nagaan in welke methoden deze begrippen adequaat worden behandeld.

Vaardigheidsvragen

Om de lezer duidelijk te maken wat met de meest gebruikte vaardigheidsvragen wordt bedoeld, volgt hieronder een korte beschrijving met een voorbeeld uit de examens.

Bij een *informatiebegripsvraag* willen de examenmakers toetsen of de kandidaat vakinhoudelijke kennis kan inzetten bij het begrijpen van de informatie en/of het interpreteren van gegevens. Er is altijd sprake van uitgangsmateriaal waarmee 'iets moet worden gedaan'. Het uitgangsmateriaal is daarbij meestal vrij omvangrijk en zoveel mogelijk authentiek.

Voorbeeld: vraag 19, havo-examen 2007, eerste tijdvak

Maak gebruik van de pagina's en artikelen van Peper: de teksten 7 tot en met 9.

Welke functies vervult Peper als mas-samedium voor zijn lezers?

Noem er drie en licht elke functie toe door te verwijzen naar de inhoud van Peper.

Hoofddoel van een *informatieselectievraag* is te toetsen of de kandidaat op basis van vakinhoudelijke kennis gericht informatie *casu quo* gegevens uit een overmaat aan informatie kan selecteren.

Voorbeeld: vraag 35, vwo-examen 2007, eerste tijdvak

Maak gebruik van de teksten 9 en 11.

Het Omroepplan was een compromis tussen de regeringspartijen CDA, VVD en D66. Naast politieke en culturele factoren (bijvoorbeeld ontzuiling) spelen economische en technologische factoren een rol in de discussie over het omroepbestel.

Noem uit de teksten een economische en een technologische factor die elk een rol zullen hebben gespeeld in de discussie over het omroepplan van het kabinet-Balkenende II.

Bij de *aanvaardbaarheidsvraag* gaat het erom of de kandidaat de aanvaardbaarheid van gegeven informatie kan beoordelen op basis van criteria zoals betrouwbaarheid, objectiviteit, en representativiteit. Dit vraagtype komt af en toe voor in opgaven over het domein Massamedia.

Voorbeeld: vraag 17, havo-examen 2007, eerste tijdvak

Lees tekst 9b 'Even rijden voor après-ski in Asten'.

Is dit artikel uit Peper een vooral subjectief of objectief verslag te noemen? Motiveer je keuze.

Bij het toetsen van *onderzoeksvaardigheden* (alleen in het vwo-examen) hebben de examenmakers zich gericht op het kunnen formuleren van onderzoeksvragen, het stellen van hypothesen (categorie *probleemstellingsvraag*) en het toetsen van kennis en inzicht in het kunnen doen van onderzoek (categorie *werkplan- en conclusievraag*: herkennen en toepassen van bijvoorbeeld afhankelijke en onafhankelijke variabelen, aselechte steekproef, controlegroep).

Voorbeeld: vraag 25, vwo-examen 2006, eerste tijdvak

Formuleer twee kritische (onderzoeks)vragen die betrekking hebben op de generaliseerbaarheid van uitspraken die in de vetgedrukte inleiding en in de regels 1 tot en met 20 van tekst 7 worden genoemd.

Voorbeeld: vraag 17, vwo-examen 2007, eerste tijdvak

In de kabinetsnotitie *Met het oog op morgen* staat dat er geen reclamerond kinderprogramma's zal zijn. Kennelijk is het kabinet van mening dat kinderen sterker door reclame worden beïnvloed dan volwassenen. Tekst 4 stelt dat het effect van reclame op kinderen in de leeftijd van 10-12 jaar verschillend kan uitpakken.

Lees tekst 4.

Er is niet onderzocht of het zien van een reclame tot een hogere consumptie leidt. Stel dat jij dit verband zou willen onderzoeken. Wat is dan de afhankelijke variabele, en wat is de onafhankelijke variabele?

Benaderingswijzen en basisbegrippen

Naast de algemene vaardigheden kent Maatschappijleer een vakspecifieke vaardigheid: de kandidaat kan maatschappelijke vraagstukken analyseren met behulp van de benaderingswijzen van Maatschappijleer.

Voor de invoering van de Tweede Fase in 2000 werden in de maatschappijleerexamens niet de benaderingswijzen getoetst. Dit is opmerkelijk omdat de benaderingswijzen als de kern van het vak werden beschouwd en centrale examinering van de benaderingswijzen volgens het examenprogramma mogelijk was.

Voor het eerst zijn de benaderingswijzen in de examens havo en vwo nieuwe stijl (2002 en 2003) getoetst. De vragen bleken slecht te zijn gemaakt. Veel kandidaten konden de benaderingswijzen niet eens opnoemen, laat staan dat zij deze concreet op een maatschappelijk vraagstuk konden toepassen.

De toelichtingen bij de verschillende benaderingswijzen zijn verbeterd. Let op: de veranderings- en vergelijkende benaderingswijze is toegevoegd. Deze benaderingswijze ontbrak vreemd genoeg in de oude beschrijvingen van de examenstof.

In de toelichting bij de eindterm over de benaderingswijzen zijn basisbegrippen opgenomen. Deze zijn geordend naar de politiek-juridische, de sociaaleconomische, de sociaal-culturele en de veranderings- en vergelijkende benaderingswijze. De basisbegrippen behoren tot de verplichte leerstof, ongeacht de domeinen die op het centraal examen worden getoetst. Daarnaast moeten kandidaten deze begrippen ook kunnen toepassen in de benaderingswijzen bij de analyse van maatschappelijke vraagstukken.

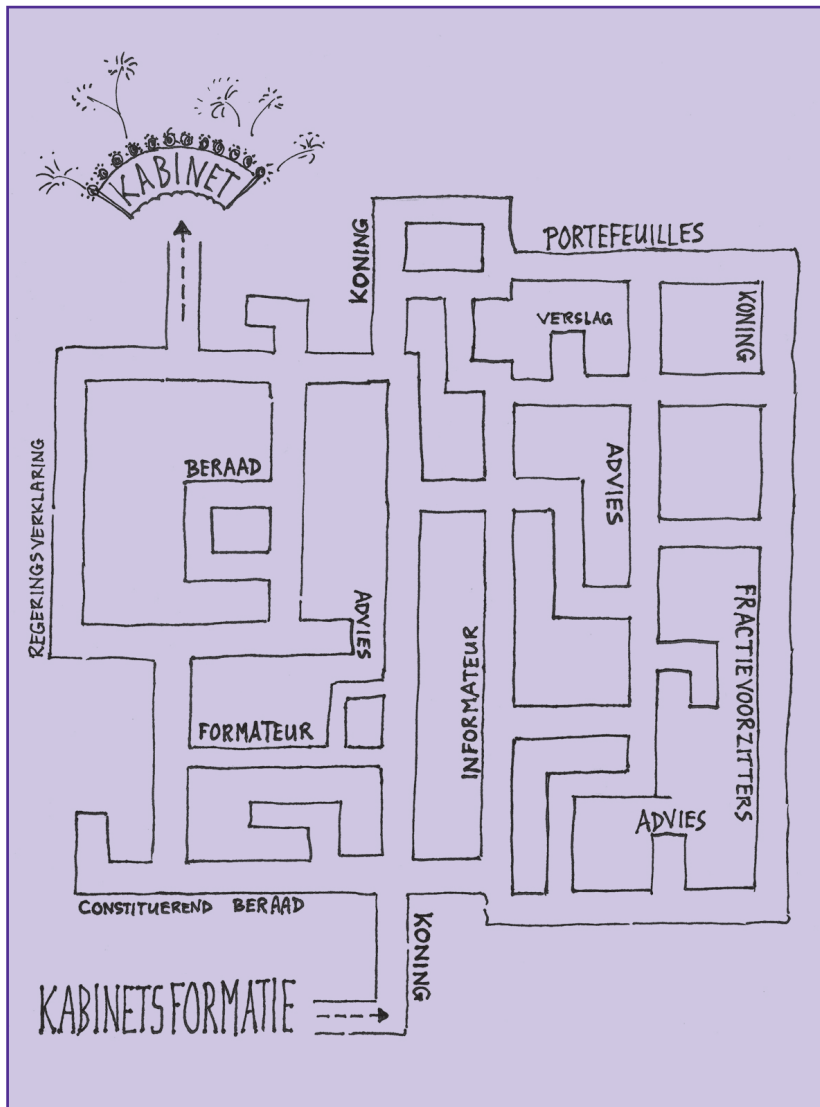
Veranderingen inhoudelijke domeinen

Hieronder zal nader worden ingegaan op de veranderingen in de toelichtingen van de inhoudelijke domeinen.

Eén van de redenen is dat bovenstaande leerstof nooit in de maatschappijleerexamens is getoetst. De belangrijkste toevoegingen en veranderingen zijn:

- trictenstelsel) is verbeterd.
- De commissie vond het belangrijk om het systeemmodel en het barrièremodel van het politieke proces opnieuw op te nemen. Bij de beschrijving van het barrièremodel is uitgegaan van de beschrijving zoals deze in het boek *Politiek en politologie* van Edwin Woerdman (2004) staat.
- Nieuw is het proces van kabinetsformatie.
- De beschrijving van belangengroepen en pressiegroepen is sterk veranderd. Er wordt in de nieuwe versie onder andere een onderscheid gemaakt tussen belangengroepen en pressiegroepen. Ook het ontstaan van *single issue*-partijen zoals de Partij voor de Dieren wordt genoemd.
- Geheel nieuw voor havo is de paragraaf over de Europese Unie.
- Nieuw in de paragraaf over ideologie en politieke stromingen zijn onder andere ecologisme, feminisme en populisme.
- Er is rekening gehouden met kritiek op de oude versie van het subdomein Internationale Betrekkingen (alleen vwo). Er zou te veel nadruk op kennis van internationale instituties liggen. Door de bijdragen van de eerdergenoemde deskundigen Blankert en Colijn is deze éézijdigheid opgeheven. De internationale samenwerking van de Europese Unie wordt toegelicht en er is een paragraaf over de internationale orde en internationale politiek toegevoegd.

Illustratie: Anneke Gast

Domein B: Politieke Besluitvorming

De beschrijving van de examenstof Politieke Besluitvorming is sterk veranderd. Veel zinnen zijn geherformuleerd, tekstdelen zijn geschrapt en nieuwe zijn toegevoegd. Geschrapte tekstdelen zijn onder andere (i) de doelstelling dat vwo-kandidaten een eenvoudige beleidsanalyse moeten uitvoeren en (ii) de informatie over collectieve actie en collectivisering.

- Een belangrijk kenmerk van het begrip *staat* is toegevoegd, namelijk: 'de staat bezit het geweldsmonopolie'.
- De structuur van de provinciale en gemeentelijke overheid. Vwo-kandidaten dienen in dit verband nog het beginsel *autonomie en medebewind* te kunnen toepassen.
- De toelichting over kiesstelsels (stelsel van evenredige vertegenwoordiging en meerderheidsstelsel of dis-

Domein C: Massamedia

Omdat de examenstof van het domein Massamedia al in 2005 grondig was herzien, is deze versie grotendeels gelijk met de examenstof Massamedia die voor de examens van 2006 en 2007 gold.

Toch heeft de commissie de bestaande specificaties grondig bekeken en enkele wijzigingen aangebracht. Geschrappt is de eindterm met toelichting dat een kandidaat meerdere betekenissen van het begrip *informatie* kan onderscheiden. Het subdomein Technologische Ontwikkelingen vond de commissie iets gedateerd. Op grond van recente publicaties van het Sociaal Cultureel Planbureau zijn ontwikkelingen toegevoegd als informalisering, intensivering en internationalisering.

In een laatste *screeningsronde* in juli van dit jaar heeft de CEVO de tekst aan de laatste ontwikkelingen in het medialandschap aangepast.

Wat zijn de belangrijkste veranderingen?

- Rechtsregels vloeien voort uit rechtsbronnen: de wet, jurisprudentie en internationale verdragen.
- De paragraaf over aard en omvang van criminaliteit is herschreven, waarbij de invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op wat als criminaliteit en crimineel gedrag wordt beschouwd beter uit de verf komt.
- De specificaties over omvang van de criminaliteit aan de hand van statistieken en onderzoeksmethoden is geheel herschreven. Er is een onderscheid tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek gemaakt en kennis

- De specificaties van het subdomein Oorzaken van Criminaliteit zijn geheel herzien; geen opsomming meer van louter criminologische theorieën, maar een samenhangend wetenschappelijk verhaal over het verklaren van crimineel gedrag en criminaliteit.

Tot slot

De syllabi *Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen havo (en vwo)* 2008 gelden voor de centrale examens van de komende jaren. Door het werk van de ad hoc-commissie van de CEVO is de examenstof geactualiseerd, vakinhoudelijk in orde bevonden en is er meer samenhang en eenheid in de examenstof gebracht. Wensen voor verbetering en aanvulling zijn er altijd. Worden in de toekomst fouten geconstateerd of zijn bepaalde zaken door actuele ontwikkelingen achterhaald, dan zullen deze in een nieuwe versie van de syllabi worden aangepast. De CEVO zal daarover in de septembermededelingen berichten. ■

Een complete herschikking en vernieuwing van de examenstof kon niet, maar waar mogelijk zijn de oude specificaties mede dankzij de inbreng van diverse deskundigen verbeterd.

Domein F:

Criminaliteit & Rechtsstaat

Het domein Criminaliteit & Rechtsstaat is voor het laatst in 2002 (vwo) en 2004 (havo) geëxamineerd. De bestaande examenstof dateerde van 1999 en de commissie vond dan ook dat dit domein goed moest worden doorgelicht en geactualiseerd. Eigenlijk zou het begrip *veiligheid* in de titel tot uitdrukking moeten komen. De insteek zou het veiligheidsbeleid, waaronder de criminaliteitsbestrijding, moeten zijn. Een complete herschikking en vernieuwing van de examenstof kon niet, maar waar mogelijk zijn de oude specificaties mede dankzij de inbreng van diverse deskundigen verbeterd.

over sociaalwetenschappelijk onderzoek staat expliciet beschreven.

- Op diverse plekken in de nieuwe examenstof staan beschrijvingen van actuele ontwikkelingen en veranderingen in het veiligheidsbeleid (terrorisbestrijding, nieuwe identificatieplicht), beginselen en werking van de rechtsstaat, de machtscheiding en de spanningsverhoudingen tussen de verschillende staatsorganen, de organisatie van de rechtsspraak, bevoegdheden van de politie, de rol van slachtoffers, strafrechtelijke sancties.
- De paragraaf over theorieën van straffen is totaal herzien. Het abolitionisme is geschrapt en nieuwe theorieën zijn toegevoegd.

*Nieuw expertisecentrum voor vakdidactiek,
onderzoek en scholing*

Impuls voor Maatschappijleer

LIEKE MEIJS

Op vrijdag 21 september jongstleden ging in Amsterdam het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken van start. De aftrap bestond uit de presentatie van ambitieuze plannen voor kennisnetwerken voor de vakken Geschiedenis, Aardrijkskunde en Maatschappijleer en de middelen om daar veel mensen aan te laten werken. In deze **presentatie** gaat Lieke Meijs na welke impulsen voor het vak en zijn docenten zijn te verwachten?

Twee zaken vallen op in de omvangrijke plannen van het Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken: er zijn vele mensen van lerarenopleidingen, universiteiten, opleidingsscholen en onderwijscentra bij betrokken en de speerpunten van het centrum worden door drie terreinen gevormd: vakdidactiek, onderzoek en scholing.

Vakdidactisch handboek

Voordat de plannen werden uitgewerkt, is met een enquête onder opleiders van universiteiten en hogescholen onderzocht aan welke producten zij behoefte hebben. Een vakdidactisch handboek voor Maatschappijleer - dat tot nu toe ontbreekt

- werd veel genoemd. Een dergelijk handboek kan geschikt zijn voor zowel de eerste- als tweedegraadsopleiding, maar ook voor docenten in het veld. Ook zou het onderwerp van scholing kunnen worden. Behoeftte aan een vakoverstijgend handboek was er veel minder. Dat zal dan ook niet door het Expertisecentrum worden ontwikkeld. Beter leek het om in elk vakhandboek de essenties van aanverwante vakken te beschrijven en handreikingen over vakkenintegratie in de onderbouw van het voortgezet onderwijs in het boek op te nemen.

Daarnaast werd een plan voor een bronnenbank voor het vak breed omarmd. De bronnenbank Maatschappijleer dient ter aanvulling op het vakdidactisch handboek en zal daarbij moeten aansluiten. De inhoud van die bank wordt gevormd door *abstracts* en *reviews* van vakdidactische publicaties, (internationale) onderzoeksliteratuur, vakdidactische tijdschriften en internetpagina's, overheidsdocumenten en publicaties van Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) en Cito. Ook videofragmenten van lessen waarin een vakspecifieke aanpak of een bepaalde leeractiviteit centraal staat, krijgen een plaats in deze bronnenbank. Bovendien zullen er opdrachten voor studenten in opleiding voor docent Maatschappijleer in worden opgenomen. Alle opleiders Maatschappijleer worden uitgenodigd om in de loop van 2008 een bijdrage aan deze bronnenbank te leveren.

Beperkt onderzoek

Vakdidactisch onderzoek naar de praktijk van Maatschappijleer vindt nauwelijks plaats. Als er al onderzoek in het onderwijs wordt gedaan gaat dat meestal om algemene, onderwijskundige vragen en niet om

vakspecifieke vragen. Zo weet men nog steeds niet of het centraal stellen van de benaderingswijzen in lessen Maatschappijleer leerlingen gereedschap biedt om zelf een eigen analyse van een maatschappelijk vraagstuk te laten maken. Ook weet men niet of het werken met studiewijzers tot de toename van de zelfstandigheid bij het studeren leidt, of discussiëren in de les tolerantie ten aanzien van (het uiten van) andere standpunten tot gevolg heeft, of zelfwerkuren het inzicht van leerlingen vergroot in eigen sterke of zwakke kanten en of Maatschappijleer het lezen van kranten bevordert. Het Expertisecentrum zal dat veranderen door bij te dragen aan subsidievoorstellen (onder andere bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek - NWO) of door deze zelf te initiëren. Tijdens de projectperiode zal praktijkgericht onderzoek worden gedaan, gericht op actuele kwesties als vakkenintegratie, onderzoek naar de kennisbasis voor onderwijzers en leraren, doorlopende leerlijnen en implementatie van nieuwe examenprogramma's. Sommige onderzoeken zullen zich op de mens- & maatschappijvakken richten, andere op het specifieke vak Maatschappijleer. In dit verband wordt de mogelijkheid genoemd van onderzoek naar te hanteren methodieken om leerlingen cumulatieve kennis en vaardigheden op te laten bouwen; kennis en vaardigheden die zij op een steeds hoger niveau kunnen gebruiken. Tevens kan worden onderzocht welke aanpak voor het interpreteren en zelf opzetten van sociaalwetenschappelijk onderzoek effectief is.

Nascholing

Het derde werkteerein van het Expertisecentrum is scholing. In de plannen

wordt vastgesteld dat er nauwelijks vakdidactische scholing voor docenten Maatschappijleer is. De verwachting is dat de invoering van het nieuwe examenprogramma voor het vak Maatschappijwetenschappen tot een toenemende vraag naar nascholing zal leiden. In samenwerking met de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) wil het Expertisecentrum deze nascholing voor zijn rekening nemen. Mogelijk hebben docenten of groepen docenten ook zelf verzoeken voor nascholing; deze verzoeken kunnen ook bij het Expertisecentrum worden neergelegd. Een door het Expertisecentrum te beheren databank moet het aanbod voor nascholingen voor Maatschappijleer gaan bevatten.

Naast de docenten krijgen ook de vakdidactici zelf een aanbod van nascholingen. Tevens zal door middel van intercollegiaal overleg van vakdidactici tijdens drie netwerkbijeenkomsten expertise worden uitgewisseld.

Een ander plan is om in navolging van deze praktijk bij Aardrijkskunde en Geschiedenis ook voor Maatschappijleer een *Lio-dag* te organiseren, waarbij leraren-in-opleiding vakdidactische workshops en lezingen krijgen. ■

Voor meer informatie zie internetpagina: www.expertisecentrum-mmv.nl (vooralsnog krijgt u het bericht: 'Aan deze site wordt nog gewerkt...'. Nog even geduld dus, net als voor alle mooie plannen van het Expertisecentrum).

Achtergrondgeschiedenis en eerste kritische beschouwing

Deel 3

HUUB PHILIPPENS

Na in de vorige nummers van *Maatschappij & Politiek* de ontstaansgeschiedenis van het themavak Maatschappijleer te hebben besproken en de Tweede Fase van 1989 te hebben behandeld, gaat Huub Philippens in dit slotartikel nader in op het nieuwe voorstel voor Maatschappijwetenschappen.

Eindelijk ligt er een nieuw voorstel voor het vak Maatschappijwetenschappen, het vroegere Maatschappijleer 2. In april 2007 publiceerde de Commissie Maatschappijwetenschappen onder leiding van Paul Schnabel van het Sociaal en Cultureel Planbureau haar *Voorstel Examenprogramma*.

Dat ziet er heel wat beter uit dan wat er was. De willekeur van de thema's is verlaten en er is gezocht naar een solide basis voor het vak vanuit met name de sociale wetenschappen. Daaruit is een beperkte reeks kernconcepten gedestilleerd die op *contexten* kunnen worden losgelaten, en dat contrasteert met de aanpak tot nu toe.

Achterstand

Maatschappijleer heeft door het jarenlang vasthouden aan de inmiddels flink versleten thema's een grote achterstand opgelopen. De auteurs van de meeste methoden beschouwden de eindtermen als een spoorboekje dat ze nauwgezet moesten volgen. De Structuurcommissie had nooit het idee van een samenhangend begrippenapparaat overgenomen, met daarin een gelimiteerde serie basisbegrippen, waar de andere aan zouden kunnen worden gehecht. Door de eindtermen letterlijk te volgen, konden auteurs eenvoudig verhalende methoden maken die vooral uit opsommingen bestonden. De kans die in 1998 werd geboden

om door een nieuw programma uit die blokkade te raken is gemist en daarmee bleef Maatschappijleer modereren. De afgelopen tientallen jaren heb ik mijn begrippenapparaat steeds verder ontwikkeld. Toen de thema's bij de Tweede Fase opnieuw uit de dood werden opgewekt ben ik doorgegaan met mijn aanpak en heb ik een tegendraadse methode geschreven. Het uiteindelijke maatschappijleerprogramma van 2007 heeft de nieuwe lijn uiteindelijk wel opgepikt. Uit mijn begrippenapparaat zijn enige concepten en ideeën overgenomen - soms op een wat ongelukkige manier - maar echte samenhangende begripsstructuren zijn in de andere methoden niet ontwikkeld.

Nieuwe kansen

Dat is nu veranderd. Het voorstel voor Maatschappijwetenschappen geeft nieuwe kansen. Niet alleen gaat het uit van een gelimiteerd kader van kernbegrippen, ook wordt nu eindelijk op omschrijvingen uit de sociale wetenschappen teruggegrepen.

Daarbij kunnen twee kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste bestaan in de Sociologie en de Politicologie talloze definities van begrippen. Indertijd heb ik een studie gemaakt van de begrippen *waarde* en *cultuur* en van dit laatste concept heb ik in sociologische en cultureel-antropologische publicaties wel duizend verschillende varianten gevonden. De omschrijvingen in het voorstel van de maatschappijwetenschappencommissie zijn daarom niet alleen zaligmakend.

Ten tweede moeten wetenschappelijke begrippen vakdidactisch worden vertaald voor verschillende groepen leerlingen. Vaak moet men terugvallen naar een iets lager niveau door *werkdefinities* te geven. De leerlingen

moeten de omschrijvingen doorzien, ze eenvoudig kunnen onthouden en er vooral mee kunnen werken. Zo heb ik gekozen voor een definitie van *cultuur* die leerlingen duidelijk maakt dat zowel ideologieën als spelregels en betekenissen die mensen geven tot cultuur horen. Die keuze maakt het mogelijk om ook een politieke of een economische cultuur te begrijpen.

Begrippenstelsel

Die zoektocht naar een begrippenapparaat en de formulering van definities heeft niet in Maatschappijleer plaatsgevonden. In eerdere artikelen, aan de vooravond van de invoering van de Tweede Fase, heb ik er voor gepleit dat de verschillende auteurs - zo mogelijk gesteund door vakdidactisch onderzoek - zouden overgaan tot de ontwikkeling van eigen stelsels van bovenschikkende en onderschikkende begrippen. Die stelsels zouden dan via de methoden met elkaar kunnen concurreren. Een dergelijk begrippenstelsel is een ruggengraat waaraan andere begrippen kunnen worden gehecht. Intelligenten recensenten zouden die dan met elkaar kunnen vergelijken. Ook zou door onderzoek kunnen worden nagegaan hoe effectief ze zouden kunnen worden gebruikt. Vooral via falsificatie zou erachter kunnen worden gekomen of de concepten ook universeel bruikbaar zouden blijken. Dat idee is nooit uitgevoerd omdat bij de opsommende eindtermen voor de thema's verhalende boeken konden worden gemaakt, zonder een dergelijke ondergrond. De kans was groter geweest dat de verschillende schrijvers naar een dergelijke ruggengraat van begrippen op zoek waren gegaan indien eerder was gekozen voor een vak dat bij de sociale wetenschappen aansloot.

Contexten

Over de contexten die de commissie voorstelt, moet zeker nog discussie losbranden. Zo is haar keuze voor Nederland wat al te expliciet. In een bijzinnetje verklaart de commissie dat het 'uiteraard ook mogelijk is naar buiten te redeneren en ons land tussen de Europese context of die van andere samenlevingen te plaatsen'. Laat men dat vooral niet uit het oog verliezen. Daarnaast zijn er contexten die nog te veel de geur van oude themavelden ademen. De term *Arbeid en Vrije Tijd* keert merkwaardig genoeg weer terug. Die stamt nog uit de tijd dat werd gedacht dat mensen steeds minder zouden werken en meer vrije tijd zouden krijgen. Ik denk dat indertijd ook een rol speelde dat die themavelden door oud-medewerkers van de lerarenopleiding (nlo) werden bedacht die op hun opleidingen leerlingen kregen die als toerismemedewerker werden opgeleid.

Er zijn contexten die nog te veel de geur van oude thema velden ademen.

---

et is beter dat van de benaming wordt afgestapt en hetzelfde zou over de *criminaliteit en veiligheid*-context kunnen worden opgemerkt.

De verschillende contexten staan nu zonder enig verband achter elkaar. Naast maatschappelijke structuren (Politiek en Bestuur, de Nederlandse democratie, *Arbeid, Civil Society*, en dergelijke) zijn er sociale kenmerken (Jong en Oud, Man en Vrouw, en dergelijke) en sociale problemen (Duur-

zaamheid en Milieu, Criminaliteit, in zekere zin Sociale Zekerheid, en dergelijke). Dat had zeker wat systematischer en daarmee overzichtelijker gekund.

Typologieën

Het is merkwaardig dat weeffouten uit de oude Thema-aanpak nog steeds zijn terug te vinden; met name in *contextspecifieke concepten* uit het derde hoofdstuk. Die weeffouten behelzen het vaak willekeurig naar voren halen van begrippen die niet in een rijtje thuishoren en onvolledige typologieën. Vooral op politicologisch gebied duikt de oude willekeur op. Tussen autocratie, plutocratie en representatie(ve) democratie duikt bijvoorbeeld plotseling het woord *elite* op.

Het meest duidelijk is echter de opsomming van ideologieën. *Anarchisme* is niet terug te vinden, noch de stromingen *conservatisme* en *fundamentalisme* en wonderlijk genoeg verschijnen in het rijtje opnieuw begrippen als *ecologisme* en *feminisme*, die geen stromingen zijn maar issues die door de verschillende stromingen verschillend worden geïnterpreteerd. Deze begrippen komen letterlijk uit de oude opsomming in de oude Thema-eindtermen. Hebben de politicologen in de commissie hier zitten slapen, en waarom ontbreekt aandacht voor het *populisme*? De keuze daar lijkt vaak willekeurig. Ook de Toelichting maakt het niet helder. Zo vindt men bij Massamedia vooraan *commercialisering* en na een hele reeks andersoortige begrippen duikt dan plotseling *marktdenken* op.

In de cultuurvergelijking is tussen de regels door de opsomming van Hofstede te vinden, maar weer niet systematisch: de punten waarop hij culturen vergelijkt staan kriskras door

andere heen.

Er moet dus nog flink aan de systematiek worden gewerkt. De vervolgcmissie zal nog heel wat in de soms chaotische opsomming van eindtermen moeten snoeien en er aan moeten toevoegen.

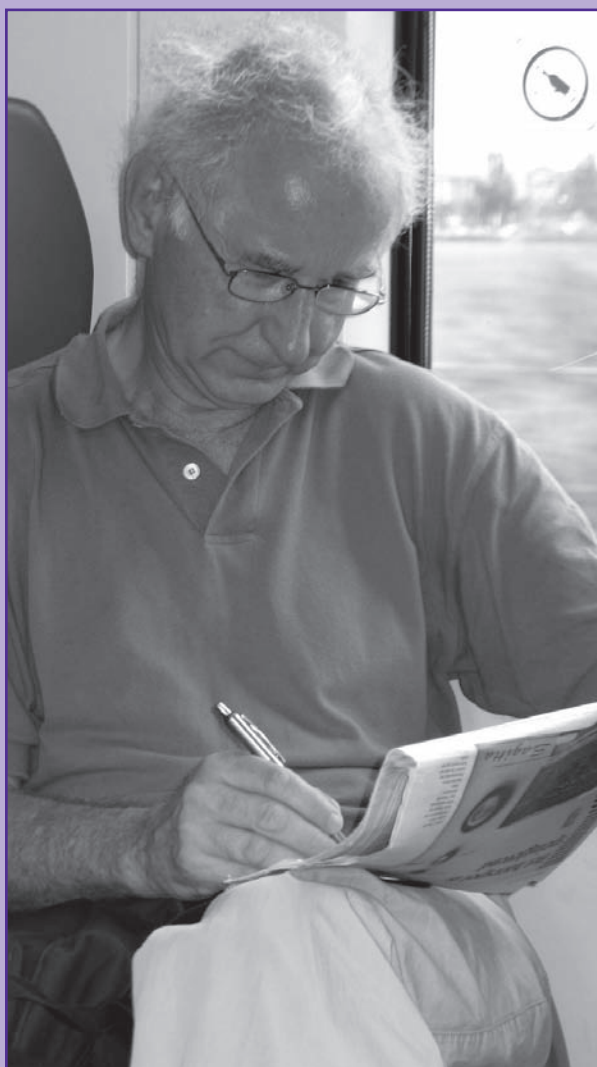
Queeste

Er is nog een lange weg te gaan: in de eerste plaats moeten de voorstellen van de Commissie Schnabel worden bijgesteld. Ik hoop dat die tweede commissie met zoveel heldere geesten is begiftigd dat deze al te rijke aanzet van kreupelhout wordt ontdaan en er de nodige begaanbare paden worden aangelegd om de rijke natuur van de Sociologie en Politicologie te bestuderen.

Vervolgens zullen er verschillende teams van auteurs aan het werk moeten gaan om - vanuit een helder inzicht in de sociale wetenschappen - begrippenapparaten voor dit nieuwe grote vak te ontwikkelen.

Ook zullen de leraren zorgvuldig moeten worden bijgeschoold. Nu leraren steeds meer naar *bekwaamheid* worden benoemd en minder naar *bevoegdheid* (kwalificatie), hebben de schoolleidingen het voor het zeggen. Het is een omineus teken dat in advertenties in plaats van leraren Maatschappijleer nogal eens leraren Maatschappijleer/Geschiedenis en Maatschappijleer/Levensbeschouwing worden gevraagd. Schoolleiders hebben ook het idee dat ze die mensen wel in eigen huis kunnen bijscholen. De toekomstige gidsen van onze leerlingen zijn vaak in een park opgeleid en ze zijn niet gewend zich een pad in het woeste sociale wetenschappenlandschap te banen.

Het is een processie van Echternach. Soms weet men twee stappen vooruit

Huub Philippens

te zetten, maar even later moeten we weer op onze schreden terugkeren. Er valt de komende jaren nog veel werk te doen. ■

Huub Philippens is docent Maatschappijleer op het Emmauscollege in Rotterdam en co-auteur van de maatschappijleermethode *Civitas*.

Dit artikel is de laatste in een serie van drie artikelen over Maatschappijwetenschappen. De eerste twee artikelen verschenen in *Maatschappij & Politiek*, september 2007 en oktober 2007.

**Nieuwe Focus op de Maatschappij van
constante kwaliteit**

Prestatie van formaat

LIEKE MEIJS

Armoede, jongens, meisjes, Europa en roddelen zijn onderwerpen die centraal staan in de nieuwe afleveringen voor Maatschappijleer van Focus op de Maatschappij.

Lieke Meijs bekeek vier programma's voor Maatschappij & Politiek en kwam tot de volgende bespreking.

Met vier nieuwe afleveringen van *Focus op de Maatschappij* voor Maatschappijleer op het vmbo zet TeleacNOT een prestatie van formaat neer: twintig uitzendingen van vijftien minuten en elke aflevering ondersteund met drie of vier werkbladen per uitzending. Een hele lesmethode Maatschappijleer bij elkaar: vijf uur beeldmateriaal (ook op vijf dvd's) en een werkboek van tachtig pagina's. Het is echter niet de bedoeling van de makers om een methode te verschaffen. Men wordt geacht de afleveringen als aanvullend materiaal te gebruiken, zoals de aflevering over Europa, een onderwerp dat in de lesboeken niet voorkomt.

Effectiviteit van beelden

Bij Maatschappijleer wordt veel gepraat, uitgelegd en gediscussieerd. Wat er van de overgedragen informatie blijft hangen, is niet altijd even duidelijk. Leerlingen leren voor een cijfer wel de door de docent geselecteerde

stof, maar het is de vraag of dat tot beklijvend inzicht leidt. Beelden kunnen daarbij helpen.

Het doel van aflevering 17, 'Armoede in Nederland', is dat leerlingen snappen dat ook een welvarend land (relatieve) armoede kent. Zo zijn de beelden van een voedselbank indringender dan de docent die zegt dat er in Nederland mensen zijn die van voed-

selbanken afhankelijk zijn. Ook het in een hoog tempo tonen van beelden over alle voordelen van Europa sorteert meer effect dan een docent die deze positieve aspecten op het bord zet. Beelden van een groep kletsende jongens en meisjes in een café zeggen in enkele minuten meer over rolpatronen dan een woordelijke beschrijving van jongens- en meisjesgedrag. Als op meer zintuigen tegelijk een beroep wordt gedaan, zo meldt onderzoek ons, blijft er meer informatie hangen. Leerlingen hebben al een beeld van de samenleving voordat ze het maatschappijleerlokaal binnen gaan. Een doel van Maatschappijleer is dat beeld bij te stellen en te nuanceren. De *Focus*-afleveringen laten dingen zien die veel leerlingen niet in de werkelijkheid zullen tegenkomen: een huisman die op drie kinderen past, een meisje dat voor haar vriend de fietsketting repareert of een vrouwelijke werkvoorbereider in de bouw.

Armoede-aflevering een must

Sommige afleveringen zijn meer maatschappijleertypisch dan andere. Zo is de aflevering over armoede standaard maatschappijleerkost: analyse van het maatschappelijke verschijnsel armoede en van de omvang en toelichting op de relatie met de verzorgingsstaat. In vijftien minuten komt dat allemaal langs: een lijstje van rijke landen waarop Nederland een negende plaats inneemt, mensen die, anoniem in beeld gebracht, vertellen wat het betekent om arm te zijn. Het verhaal van de Marokkaanse schrijver van wie de ouders analfabeet zijn en die de mogelijkheid van sociale stijging representeert, lijdt een beetje aan *overkill* van politieke correctheid; een voorbeeld van *sociale daling* in de vorm van een gymnasiumleerling met

vijf tien die buschauffeur wordt, had dat kunnen relativeren. De aflevering is evenwel een mooi evenwicht van informatie en verhaallijn, al zullen de begrippen *sociale status*, *mobiliteit* en *verzorgingsstaat* nog de nodige nazorg in de les behoeven.

Trui uit

Aflevering 18 bevat voor mij een nieuwtje over jongens en meisjes: jongens trekken hun trui anders uit dan meisjes (laat dit bij wijze van experiment vooraf in de klas door de leerlingen doen!). Het had nog wel iets meer kunnen worden uitgebreid naar jongens die hun kleren op de grond gooien en meisjes die er stapeltjes van maken. De aflevering geeft leuke voorbeelden, omdat ze verder gaan dan de roze/blauwe stereotypen. Het begrip *socialisatie* hebben leerlingen die regelmatig TeleacNOT-afleveringen krijgen te zien al eerder gehad, maar het blijft moeilijk. Spelen met seksespecifiek speelgoed is te doorzichtig. Verborgene opnamen van gezinssituaties zouden waarschijnlijk de indirecte manieren kunnen laten zien: meisjes die in ruzies met broertjes toch maar de verstandigste moeten zijn en jongens die bij overtreding van regels als stoer worden gezien.

Europa voortreffelijk in beeld

Dat Europa geen onderwerp in het vmbo-examenprogramma is, zou liggen aan het feit dat het met tachtig lesuren moeilijk is om de horizon tot buiten Nederland te verbreden en naast de Nederlandse politieke verhoudingen ook nog de Europese uit te leggen. Toch laat aflevering 19 over Europa zien dat dat het heel goed kan, hoewel een antiglobalist misschien zal vragen of deze aflevering met Europese subsidie tot stand is gebracht.

Hoofddoel van deze uitzending is leerlingen te laten zien dat Nederland niet langer binnen de landsgrenzen besloten ligt. Op het moment dat de kijker denkt alleen maar positieve verhalen te horen, komen ook de bezwaren tegen de Europese Unie naar voren. Juist voor vmbo-leerlingen is het van belang dat ze voorbeelden zien van medeleerlingen die naar het buitenland gaan.

Roddelen minder maatschappijleerspecifiek

Aflevering 20 over roddelen is wel interessant, maar heeft weinig maatschappijleerbody; opgehangen aan het begrip *communicatie* blijft de basis mager. In de handleiding wordt vanuit de sociaal-culturele invalshoek uitgelegd dat bij informatieoverdracht sprake

is van ruis: er kan van alles misgaan tussen de ontvanger en zender. Het getoonde experiment zal erg aanslaan bij de leerlingen, maar mijn voorkeur gaat toch uit naar de verklaring van het verschil tussen feiten en meningen. De vele beelden van roddelende meisjes (roddelen jongens niet net zo veel?) hebben een onschuldig karakter en het mede typeren van roddelen als vorm van ontspanning versterkt dat. Jammer, want op school leidt roddelen nogal eens tot pesten en daar is niets onschuldigs aan.

Deze kleine kritisch noot daargelaten, vormen deze vier afleveringen een prestatie van formaat. ■

Internetpagina

Via www.eigenwijzer.nl/focus vindt u meer informatie over het project *Focus op de Maatschappij*. Op deze internetpagina kunnen de programma's nog eens worden bekeken en wordt extra informatie gegeven waarmee leerlingen zelfstandig kunnen werken.

Uitzending

De afleveringen ('Armoede in een rijk land', 'Jongens en meisjes', 'Europa' en 'Roddelaars en roddelpers') worden op donderdag 13 december om 10.00 uur achter elkaar uitgezonden op Nederland 2. Duur: 60 minuten.

Begeleidend materiaal

- Handleiding (€ 14) met kopieerbare werkbladen
- Een beschrijving van het televisieprogramma
- Korte achtergrondinformatie over het thema
- Vier kopieerbare werkbladen per programma met vragen en opdrachten verdeeld naar de leerwegen basisberoeps en kader/gemengd/theoretisch
- Antwoordsuggesties
- Een overzicht bij welke onderdelen van bestaande methoden de programma's het beste aansluiten

De dvd met de programma's is na de uitzenddatum te bestellen voor € 32,50 via www.schooltv.nl/bestellen of door te bellen met 0900 - 1344 (20 ct./min.)

Blik op 2057

Op 3 september 2007 lanceerde European Schoolnet in samenwerking met het Museum van Europa¹ de scholenwedstrijd Vijftig Jaar Samen in Verscheidenheid die tot doel heeft leerlingen meer bewust te maken van Europese culturele waarden, de mijlpalen van de Europese integratie en de vijftig jaar eenheid in verscheidenheid. Het doel van de wedstrijd is de verbetering en ondersteuning van het onderwijs aangaande Europees burgerschap, in het jaar dat de Europese Unie haar vijftigjarig jubileum viert. Daarbij worden leerlingen uitgedaagd om naar de toekomst te kijken. Hoe zal de Europese Unie zijn veranderd in 2057, als de Unie haar honderdste verjaardag viert?

Wedstrijd

Het wedstrijdthema is *Vijftig jaar samen in verscheidenheid*. Een inzending voor de wedstrijd moet het resultaat van teamwerk zijn en uit twee delen bestaan. Het eerste deel is een opstel van maximaal 500 woorden. Het opstel moet een collectief werkstuk zijn van een klas of een groep binnen een klas. De algemene vraag die het opstel moet beantwoorden is wat volgens de groep de belangrijkste uitdagingen zijn waarmee de Europese Unie in de komende vijftig jaar te maken krijgt. In kort bestek kan vervolgens worden aangegeven in welke richting oplossingen zijn te vinden. Gezien het beperkte aantal woorden is het te verwachten dat er maar één vraagstuk kan worden genoemd en opgelost, maar het kan ook zijn dat de belangrijkste uitdagingen voor de volgende vijftig jaar met elkaar zijn verbonden en dat de oplossing eerder in een bepaalde richting ligt. Het opstel moet worden ingeleverd in een van de volgende talen: Nederlands, Engels, Frans, Duits, Italiaans of Spaans. De tekst van het opstel moet in een doc-, rtf- of wps- bestandsformaten te zijn opgeslagen en via de internetpagina van de wedstrijd worden aangeleverd. Een tweede inzending moet volgen op het opstel. Deze inzending staat veel dichterbij de leerlingen en heeft een visueel karakter in de vorm van een Power Point-presentatie, videoclip, korte film, fotomontage of poster. Hier is het thema *Europa in ons dagelijks leven* en eventueel gesproken of geschreven tekst moet dat in de moedertaal van de studenten zijn. De visuele compositie mag niet groter zijn dan 15 MB en moet in een van de volgende *formats* zijn: mov, wmv, avi, jpg, gif, ppt, pps.

Leerlingen en prijzen

De wedstrijd is bedoeld voor teams van leerlingen die scholen bezoeken in de 27 lidstaten van de Europese Unie. De studententeams worden aangemoedigd bijdragen in te zenden die het resultaat zijn van een activiteit in de klas, waarbij meerdere vakken zijn betrokken. Wat betreft het Nederlandse onderwijssysteem en de inhoud van de twee inzendingen lijkt een samenwerking van Maatschappijleer met de kunstvakken voor de hand liggen. Elk leerlingenteam moet door twee leraren worden gecoördineerd. De beste inzending per lidstaat wint een reis naar Brussel. De reis zal in maart 2008 plaatsvinden.

TOGETHÉ®
SINCE 1957

Internetpagina

De internetpagina van de wedstrijd (www.50years.eun.org/)² verzamelt informatie over de wedstrijd, online-gereedschap en een reeks hulpbronnen voor het lesgeven en leren die tot doel hebben deelnemers te helpen zaken goed op een rijtje te krijgen en zich op het wedstrijdthema te concentreren. ■

Noten

1. Het Museum van Europa is een non-profit vereniging die gezamenlijk wordt voorgezeten door twee voormalige Belgische ministers, Antoinette Spaak en Karel van Miert. Het Museum van Europa is een culturele instelling en heeft als missie Europeanen de wortels van hun gemeenschappelijke beschaving te laten zien en stelt zich ten doel een Museum van Europa te bouwen in Brussel. *Het is onze geschiedenis: 50 jaar Europees Avontuur is de openingstentoonstelling van het Museum.*
2. *European Schoolnet* (EUN) is een internationaal samenwerkingsverband van 28 ministeries van onderwijs in Europa, dat belangrijke Europese onderwijsportalen biedt voor het lesgeven, leren en samenwerking tussen scholen. European Schoolnet ontwikkelt ook inzicht in het onderwijskundig gebruik van ICT (Informatie- en Communicatietechnologieën) in Europa, voor beleidsmakers en onderwijsprofessionals.

Alexander Zwagerman

Alexander Zwagerman is docent Godsdienst en Engels op het Isendoorn College te Warnsveld en lid van de lerarenraad van het Museum van Europa.

Permanent op de schop

Van Bijsterveldt: 'Het is onwenselijk om de ene onderwijsvernieuwing op de andere te stapelen, zonder dat vast is komen te staan dat die ook tot daadwerkelijke verbeteringen leidt. Daarbij heb ik ernstige twijfels over de uitvoerbaarheid van de voorstellen. De profielen blijven dus zoals ze zijn'.

Krasse taal. De verse staatssecretaris, of meer waarschijnlijk haar directeur-generaal, is het duidelijk zat, dat niet aflatende gesleutel aan havo/vwo. Nu weer dat terugbrengen van vier profielen naar twee en de invoering van het vakloze leraarschap bij Maatschappij- en bij Natuurkennis, van welke problemen zijn dit eigenlijk oplossingen?

Het onderwijs is als het Amsterdamse Stationsplein, dat heb ik ook nooit anders meegemaakt dan op de schop en in de steigers. Geen bestuurder die er met z'n fikken van af kan blijven. Het onderwijs schreeuwt al jaren om rust in de tent.

Maar anderzijds, waarom eigenlijk? Een pro-vernieuwingscollega wierp me laatst voor de voeten: eis je dat ook van Philips, of van Shell, rust in hun tent? Rust roest, vindt zij, gaat op voor elke sector van de maatschappij.

Grom

Spreken is zilver

Waar ligt de grens van meningsuiting en zijn de grenzen van uitingsvrijheid in de loop van de tijd veel veranderd? Bij het lezen van *Dit kan niet en dit mag niet* komt Hans van der Heijde er achter dat in Nederland de neiging bestaat verwerpelijke ideeën te weren.

HANS VAN DER HEIJDE

Jos van Dijk, Dit kan niet en dit mag niet - Belemmering van de uitingsvrijheid in Nederland, Otto Cramwinckel, Amsterdam, 2007, 224 pagina's, ISBN 978-90-75727-50-0, prijs: € 19,50

'(...) De liberale minister Modderman die verantwoordelijk was voor de invoering van het Wetboek van Strafrecht in 1886 meende dat "het bestraffen van godslastering wel aan God zelf kon worden overgelaten".' Daarentegen vond minister van Justitie Jan Donner in 1932 dat de Nederlandse staat God daar best een handje bij kon helpen. Zijn wetswijziging stelde 'smalende godslastering' strafbaar. Ruim zeventig jaar later offerde zijn kleinzoon Piet Hein, toen nog minister van Justitie, om dat wetsartikel nieuw leven in te blazen, bezorgd als hij was over de oplopende maatschappelijke spanningen na de moord op Theo van Gogh.

Kroniek van incidenten

Bovenstaande is ontleend aan *Dit kan niet en dit mag niet*, Jos van Dijks boek over de vrijheid van meningsuiting in Nederland. Dat boek is in de eerste plaats een kroniek van een kleine halve eeuw van incidenten waarbij die vrijheid in het geding was. Die incidenten zijn onderverdeeld in: (i) belediging van individuen en groepen, (ii) godslastering en kwetsen van godsdienstige gevoelens, (iii) beperking van de uitingsvrijheid uit vrees voor aantasting van de openbare orde, geweld en ontwrichting van de samenleving, (iv) als aanstootgevend en zedenbederfend ervaren uitingen, en (v) beperkingen opgelegd aan de mogelijkheid kennis te nemen van informatie. In het slothoofdstuk poneert Van Dijk aan de hand van John Stuart Mill uitgangspunten voor een zinnig debat over grenzen aan uitingsvrijheid. De mooie titel is natuurlijk ontleend aan Jan Peter Balkenende, die met die woorden voetbalcommentator Jan Mulder de les wilde lezen.

Wettelijke beperkingen

Wie in zijn lessen aandacht besteedt aan de grondwettelijk gegarandeerde vrijheid van meningsuiting (welke leraar Maatschappijleer doet dat niet?) heeft een hele kluit aan zijn toelichting bij de bijzin 'behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet'. Met de wettelijke beperkingen van die vrijheid valt immers een heel schoolbord te vullen. Dat zijn bepaald geen dode letters, bewijst Van Dijks inventarisatie. Dat maakt zijn boek overigens ook tot een *fundgrube* van illustrerende en prikkelende voorbeelden en daarmee tot een aanrader voor iedere maatschappijleerdocent.

Van Dijk laat goed zien hoe beweeglijk die grenzen aan de uitingsvrijheid zijn,

hoe groot de rol is van de rechterlijke macht bij de interpretatie van de wettelijke beperkingen en hoe gemakkelijk het beginsel van gelijke behandeling uit het oog wordt verloren bij de roep om beperkende maatregelen. Uit de talloze beschreven incidenten valt ook goed op te maken hoe eenvoudig de goegemeente andermans vrijheid opoffert bij kwesties van politieke incorrectheid en gekwetstheid van gevoelens. Van Dijk maakt daarbij ook goed zichtbaar hoe treurig het niveau is van Nederlandse debatten over (de beperkingen van) de uitingsvrijheid, die zelden meer diepgang vertonen dan een rubberboot.

Vertrouwen

Even verhelderend als zorgwekkend is het hoofdstuk over de beperkingen die worden opgelegd aan het kennismaken van informatie. Wie klokken wil luiden, zorg eerst voor een gevuld spaarvarken een goede advocaat, want op enige bescherming hoeft hij niet te rekenen. Overigens raadt onze eigen Algemene Onderwijsbond (Aob) aan voorzichtig te zijn met het uit de school klappen en daar maar liever mee te wachten tot wettelijke bescherming van klokkenluiders beter is geregeld.

De burgers hebben steeds minder vertrouwen in de overheid, roepen we. Als het waar is, is het geen wonder, aldus Van Dijk, want hoe kunnen burgers nu vertrouwen stellen in een overheid, die haar eigen burgers niet vertrouwt? Wie vindt dat die conclusie te ver gaat, mag uitleggen waarom de constitutionele bijna-crisis tengevolge van de Greet Hofmans-affaire als een Oranje privé-aangelegenheid wordt bestempeld, opdat de Wet Openbaarheid Bestuur niet van toepassing hoeft te worden verklaard en onderzoekers de toegang tot de archiefstukken kan worden geweigerd.

Tot slot

In het slothoofdstuk, met beargumenteerde uitgangspunten voor een debat over de grenzen die aan de uitingsvrijheid mogen worden gesteld, koppelt Van Dijk die vrijheid aan het, eveneens grondwettelijke, recht op gelijke behandeling: 'Wat te denken van een pleidooi voor een verbod op vrouwvijandige islamitische boeken door politici die hun vrouwen discriminerende SGP-collega's zonder problemen al jaren tolereren?'

Te veel en te vaak heeft men, in casu de Nederlandse overheid, de neiging om verwerpelijke ideeën met behulp van beperkingen van de uitingsvrijheid uit de openbaarheid te weren. Dat is de verkeerde benadering. Alleen als het uiten van die ideeën een, zoals de Amerikanen zeggen, *clear and present danger* voor (groepen in) de samenleving en de democratie betekent, mogen dergelijke beperkingen worden overwogen. Niet eerder. Voer voor Maatschappijleer, dit boek. ■

Nieuws van het bestuur

Gesprek met staatssecretaris

Op 6 september heeft het NVLM-bestuur met staatssecretaris van Onderwijs Marja van Bijsterveldt over de burgerschapscompetenties in het mbo gesproken. Naar aanleiding van dat gesprek heeft de staatssecretaris toegezegd dat zij de MBO-Raad, de Vereniging van de achttien kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (COLO) en het Coördinatiepunt de opdracht gaat geven om in samenwerking met de NVLM de burgerschapscompetenties verder uit te werken.

Gesprek met NKWP

Op 13 september was een vertegenwoordiging van het NVLM-bestuur aanwezig bij een bestuursvergadering van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP). Het doel van de bijeenkomst was te bespreken hoe beide verenigingen elkaar zouden kunnen versterken. Afgesproken is dat de NKWP zal onderzoeken of zij een jaarlijkse nascholing voor docenten Maatschappijleer mogelijk kan maken. Daarnaast zullen NVLM en NKWP in elk geval regelmatig contact hebben over zaken die voor beide organisaties van belang zijn.

Actualiteitencollege NSV

Dinsdag 27 november 2007 organiseert de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) het vijfde Actualiteitencollege. Dit is een informatieve middag over actuele sociale onderwerpen, speciaal (maar niet uitsluitend) georganiseerd voor sociale wetenschappers die niet werkzaam zijn bij een universiteit of onderzoeksinstel-

ling. Deze editie spreken drie prominente medewerkers van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) over 'de sterke kanten van Nederland'. Enkele vooraanstaande Nederlandse sociologen zullen deze visies van commentaar voorzien. Het college wordt afgesloten met een paneldiscussie. Ook docenten Maatschappijwetenschappen en Maatschappijleer zijn nadrukkelijk uitgenodigd.

Het vijfde Actualiteitencollege zal plaatsvinden van 13.00 tot 18.00 uur in Den Haag. De kosten voor deelname bedragen 5 euro, waarbij koffie, thee en een afsluitende borrel zijn inbegrepen. Voor nadere informatie kunt u zich richten tot Maurice Gesthuizen (m.gesthuizen@maw.ru.nl).

Docentendag Maatschappijleer 2008

De zesentwintigste Docentendag Maatschappijleer vindt plaats op vrijdag **15 februari 2008**. U bent die dag welkom in Zwolle. We zoeken nog collega-docenten die zelf ontwikkeld beproefd lesmateriaal op de studiedag willen presenteren! U kunt zich aanmelden door een e-mail te sturen naar: a.pormes@brokleded.nl.

Begin oktober waren er reeds toezeggingen van de volgende sprekers: Paul Frissen, Godfried Engbersen, Dick Houtman, Ko Colijn en Leo Prick. Wordt vervolgd.

Nieuwe NVLM-bestuursleden

Het bestuur zou graag versterking krijgen van mensen die werkzaam zijn in het vmbo of mbo, die op die terreinen alle relevante beleidsstukken willen doornemen en initiatief willen nemen om activiteiten te organiseren (een sectorwerkstukwedstrijd naar analogie van de profielwerkstukwedstrijd, het organiseren van inbreng over burgerschapscompetenties in de proeftuinen in het mbo, enzovoorts). Aanmelding kan via: coen@wxs.nl.

Veldraadpleging Maatschappijwetenschappen

Op 9 en 10 oktober organiseerde de NVLM in samenwerking met Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) twee veldadviesbijeenkomsten over het adviesrapport van de Commissie Schnabel. Ook hebben wij de NKWP, de NSV, de Antropologische Beroepsvereniging (ABv) en het Discipline Overleg Sociale Wetenschappen van de Vereniging van Universiteiten (VSNU) gevraagd om schriftelijk advies over het nieuwe examenprogramma Maatschappijwetenschappen uit te brengen. De veldraadpleging heeft tot doel een advies mee te geven aan een vervolgc commissie die het examenprogramma definitief moet vormgeven. Zodra dit advies gereed is vindt u dat op onze internetpagina www.nvml.nl.

Coen Gelinck en Arthur Pormes

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@brokleded.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 020-6866972

e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com

Ingrid Faas, ledenadministratie

ingridfaas@gmail.com

Rob van Otterdijk

r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel

rexraats@planet.nl

Hans Teunissen

hans_teunissen@hotmail.com

Glenn Truideman

gmtruideman@home.nl

Felix van Vugt

felix.vanvugt@tiscali.nl

www.nvml.nl

Girekening NVLM: 1889654

Filosofie & Praktijk

'En de tijd van vrijblijvendheid is voorbij: we moeten samen werken en samen leven. Onaangepast gedrag van individuen wordt niet gewaardeerd en waar dat hardnekkig blijft bestaan, wordt een *taskforce* in het leven geroepen.' In het nieuwste nummer van *Filosofie & Praktijk* is een viertal bijdragen met een overwegend actueel politiek thema opgenomen.

De afgelopen vijf jaar is 'fatsoen moet je doen' uitgegroeid tot het informele motto van de waarden-en-normencampagne van Jan Peter Balkenende. Deze benadering van waarden en normen heeft echter een veel beperktere reikwijdte dan het programma van Amerikaanse communitaristen zoals Etzioni. Het nieuwe communitarisme van de laatste is inderdaad met succes naar Nederland geëxporteerd, maar heeft onderweg serieuze averij opgelopen, aldus Paul van Seters.

Herman van Erp gaat in op de vraag of er uitzonderlijke omstandigheden denkbaar zijn die het verbod op martelen minder categorisch maken dan het lijkt te zijn. Dat verbod is bepalend voor de wijze waarop we ons als morele subjecten willen staande houden in een situatie die allesbehalve gunstig is voor het handhaven van morele overwegingen. Het antwoord van Van Erp luidt ontkenkend.

In zijn bijdrage stelt Rik Peeters de vraag naar de waarde van een democratie die niet zozeer in de uitkomst van het democratische proces moet worden gezocht, maar in dat proces zelf.

Maartje Schermer bespreekt in haar *Minima Philosophica* de invloed van de normen en waarden van de *bimbo*cultuur.

Ten slotte stelt Jan Sokol de vraag of mensenrechten natuurlijk zijn, om te concluderen dat zij een diepe verankering hebben in de kern van het mens-zijn zelf én wellicht

eerder te beschouwen zijn als mensenplichten en -beperkingen.

Filosofie & Praktijk, 2007, nummer 4, Damon, Budel, prijs: € 8,50. Informatie: www.damon.nl.

Mediageweld en kinderen

Welke invloed heeft mediageweld op de jeugd? Het boek *Mediageweld en kinderen* geeft een genuanceerd en concreet

antwoord op die vraag. De confrontatie met mediageweld brengt risico's voor kinderen en jongeren met zich mee, maar die risico's zijn afhankelijk van het kind, de omstandigheden en het type mediageweld. Peter Nikken geeft een toegankelijk overzicht van het internationale onderzoek naar jeugd, geweld en media in de afgelopen tien jaar. De auteur behandelt het geweld op televisie en in films en gaat in op de mogelijke effecten van gewelddadige games en het geweld in het nieuws of op internet. *Mediageweld en kinderen* is het eerste boek dat de ontwikkelingsfasen van kinderen als mediaconsument beschrijft en de consequenties daarvan voor de invloed van mediageweld. Daarnaast gaat de auteur uitvoerig in op de rol die de media, het onderwijs en de ouders in de mediaopvoeding kunnen vervullen. Professionele opvoeders in het onderwijs en de jeugdsector in dit boek waardevolle informatie vinden over de risico's van mediageweld.

Peter Nikken is deskundige op het gebied van jeugd en media en werkzaam bij het Nederlands Jeugdinstituut. Zijn wetenschappelijke interesse gaat uit naar de *Kijkwijzer* en de rol van mediaopvoeding bij het omgaan met internet, games en televisie.

Peter Nikken, *Mediageweld en kinderen*, SWP, Amsterdam 2007, prijs: € 24,90. Informatie: www.swpboek.com

**Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 3 december**

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redacties zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Foto omslag

Ministerie OCW, Studio Koning

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: m&p@publiek-politiek.nl

Abonnementsprijs M & P

€40,75 per jaar, Studenten €35,30, scholen

en instellingen €44,90. M & P verschijnt acht

keer per jaar. Losse nummers

€5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

Zojuist verschenen: Vernieuwde onderwijskrant Uruzgan

De onderwijskrant over Uruzgan is opnieuw verkrijgbaar. De inhoud is geactualiseerd. In de gewijzigde herdruk ligt de nadruk op de vraag of de Nederlandse soldaten in Uruzgan moeten blijven, of niet. Werken de soldaten aan wederopbouw of is het vooral een vechtmis­sie? Verder komt aan de orde hoe de huidige situatie in Afghanistan is ontstaan en welke andere landen en organisaties zich met het land bemoeien. Aan de hand van opdrachten laat de krant leerlingen hun eigen mening vormen over de missie.

De onderwijskrant voor de bovenbouw van havo/vwo telt 12 pagina's en is te bestellen als pakket van 35 exemplaren. De prijs van het pakket bedraagt € 43,-. De verzendkosten zijn hierbij inbegrepen. U vindt meer informatie op de nieuwspagina van www.maatschappijenpolitiek.nl. U kunt één of meerdere pakketten kranten bestellen door een mail te sturen naar bestel@publiek-politiek.nl.

In dagblad Trouw van 22 augustus jl. verscheen een artikel waarbij de onderwijskrant van het IPP vergeleken werd met het lespakket over Uruzgan van het ministerie van Buitenlandse Zaken (Buza). De onderwijskrant werd daarin vooral geprezen vanwege aandacht voor de voors en tegens van de missie in Uruzgan, dit in tegenstelling tot het pakket van Buza dat "louter argumenten vóór de missie" heeft, aldus Trouw.

Eind november verschijnt:

Onderwijskrant Europa

Eind november komt de onderwijskrant over Europa uit. Er zijn twee versies gemaakt: één voor havo/vwo en één voor het vmbo.

In de krant wordt ingezoomd op de toekomst van Europa: welke kant willen we met Europa op? Daarnaast komt aan de orde hoe mensen uit de rest van de wereld tegen Europa aankijken. Natuurlijk is er ook aandacht voor het verdrag dat in de plaats komt van de Europese Grondwet: wat wordt Europees geregeld en wat niet?

De onderwijskrant Europa telt 8 pagina's en is te bestellen als pakket van 35 exemplaren. De prijs van het pakket bedraagt € 43,-. De verzendkosten zijn hierbij inbegrepen. Voor meer informatie kunt u in november terecht op de nieuwspagina van www.maatschappijenpolitiek.nl. Direct bestellen kan natuurlijk ook! Een mail naar bestel@publiek-politiek.nl is voldoende. Vermeld hierbij het aantal pakketten en de gewenste versie.